Sri Sharada Peetham, Sringeri
MANUSCRIPT PRESERVATION CENTRE

A/C. NO. NEW २३१ OLD २८४

FOLIO 106

TITLE
1 नव्यमतपरामर्श ।
2 चिन्तामणि
3 न्यायसिद्धान्तमुक्तावली ।

पंडितीनव्यमतं

॥ श्रीगणपतये नमः ॥ नत्वा शिवं नव्यरीत्या महादेवेन धीमता ॥ निरूप्यते परामर्शोऽनुमाहेतुत्वमद्भुतं ॥१॥
यद्यपि पक्षतादिरूपसकलानुमितिसामग्रीसमवधाने परामर्शं विना अनुमित्यनुदयेनानुमितिं प्रति
परामर्शो हेतुः स च व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मतानिश्चयः व्याप्तिश्च स्वव्यापकसाध्यसामानाधिकरण्य
रूपा तथा च पर्वतो वह्निमानित्याद्यनुमितौ धूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वत इत्याद्या
कारकपरामर्शो हेतुरिति फलितमिति सिद्धांतः अत्र केचित् पर्वतो वह्निमानित्याद्यनुमितौ पर्वतीय
धूमव्यापको वह्निरित्याद्याकारक एव परामर्शो हेतुः न तूक्तः तद्धेतुत्वे कारणतावच्छेदककोटौ सा
मानाधिकरण्यविषयतानिवेशाधिक्येन गौरवापत्तेः अथ भवन्मते पर्वतीयधूमसमानाधिकर
णाभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वावच्छिन्नाभावादिघटितव्यापकतावगाहिज्ञानस्यैव हेतुत्वं फलितं

...सत्वघटकत्तया पर्वतीयत्वस्याभानेपि तथाविधप्रतियोगिविशेषणतावच्छेदकघटकत्तयोपल
क्षणविधया धूमांशे पर्वतीयत्वस्य भानांगीकारेणोपदर्शितपरामर्शस्यानुमितिजनकतावच्छेदकाक्रां
ततया तस्मादनुमित्युत्पत्तिसंभवेनानुमित्यपलापाभावात् अथ मन्मतेपि अव्याप्यवृत्तिकपिसंयोगा
...दीनां व्यापकतोपपत्तये हेत्वधिकरणावृत्त्यभावे स्वप्रतियोग्यनधिकरणवृत्तित्वरूपप्रतियोगिवै
यधिकरण्यस्यावश्यं निवेशनीयतया पर्वताद्युद्देश्यकगगनादिसाध्यकानुमित्यापत्तिः तत्र गगनाभा
वस्य प्रतियोग्यधिकरणाप्रसिध्या स्वप्रतियोग्यनधिकरणवृत्तित्वरूपप्रतियोगिवैयधिकरण्यासंभ
वेन तादृशघटाभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वस्य गगनत्वे सत्वात्तत्रापि तथाविधव्यापकत्वज्ञानसंभवा
दिति सामानाधिकरण्यविषयताऽवश्यमनुमितिजनकतावच्छेदककोटौ निवेशनीयेति चेन्न गगनादा

एवं च स्फुटधूमसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वत्वावच्छिन्नाभावघटितव्यापकत्वावगा
हि धूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वत इत्याद्याकारको पदर्शितपरामर्शकालेनुमित्सपक्ष
पो भवन्मते दुरुद्धर एवेति चेन्नैवं नहि वयं पर्वतीयधूमसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्व
त्वावच्छिन्नाभावादिघटितव्यापकतावगाहिज्ञानत्वेन हेतुत्वमंगीकुर्मो येनोक्तानुपपत्तिः स्यात् अपि तु धू
माधिकरणवृत्त्यभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वत्वावच्छिन्नप्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नाया पर्वतीयधूमाधि
करणवृत्त्यभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपिताभावनिष्ठविषयतानिरूपितव
ह्नित्वनिष्ठविषयतानिरूपितावच्छिन्नत्वनिष्ठविषयतानिरूपितवह्निनिष्ठविषयताशालिज्ञानत्वेन हेतु
त्वं ब्रूमस्तत्र च न काचिदनुपपत्तिः उपदर्शितपरामर्शेतिव्याविधाभावप्रतियोगितावच्छेदकता दृशाव

वृत्तित्वज्ञानकालेनुमितिरापाद्यते तच्छून्यकाले वा नाद्यः तदानीमवृत्तित्वरूपप्रतिबंधकसत्वे
नानुमित्यापादनासंभवात् नांत्यः इष्टापत्तेः यद्यत्तद्वारणाय कारणतावच्छेदक ॥ टौ व्यापकांशे वृत्ति
मत्वमेव निवेशनीयं न तु सामानाधिकरण्यमपि गौरवात् वस्तुतस्तु अव्याप्यवृत्तिकपिसंयोगादीनां
व्यापकत्वोपपत्तये हेत्वधिकरणवृत्त्यभावे निरुक्तप्रतियोगिवैयधिकरण्यं न निवेश्यते किंतु व्याप्य
वृत्तित्वं वृत्तित्वस्य प्रतियोगिमत्ताग्रहविरोधितानियामकसंबंधावच्छिन्नत्वं वा निवेश्यते एवं च न गग
नाद्यवृत्तिसाध्यकानुमित्यापत्तिसंभावनापीति ध्येयं न च तथापि व्यापकत्तावगाहिज्ञाने हेतुताम
ते हेतौ साध्यसामानाधिकरण्यसंदेहदशायां तद्व्यतिरेकनिर्णयदशायां चानुमित्यापत्तिरिति वा
च्यं तादृशसंशयदशायामनुत्सुत्पादे इष्टापत्तेः तादृशव्यतिरेकनिर्णयदशायां हेतौ पक्षधर्म

नव्यमतं
३

तोज्ञानविरहे हेतौ पक्षीयत्वावगाहिव्यापकतानिर्णयरूपपरामर्शाभावादेवानुमित्यापत्तेरभावात्।
हेतौ पक्षधर्मताज्ञानसत्वे च साध्यासमानाधिकरणधर्मान्तरग्रहवत्तादृशव्यतिरेकनिर्णयस्यापि
अनुमितौ विरोधित्वस्य तवाप्यावश्यकतया विरोधिसत्वेनानुमित्यापादनासंभवात्' त्वया तादृश
व्यतिरेकनिर्णयस्यानुमितौ विरोधित्वानभ्युपगमे तु ममापि तदानीमनुमिताविशापत्तेः' ननु भव
न्मते वह्निसामानाधिकरण्याभावप्रकारकधूमविशेष्यकमानसशाब्दबोधादौ पर्वतपक्षकवह्न्याद्य
नुमितिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वस्याधिकस्य कल्पनीयतया गौरवं' मन्मते तु अनुमितिसामग्रीकाले
व्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिविशिष्टहेतुमत्ता परामर्शस्यावश्यकतया बाधनिर्णयमु
द्रयात्तत्र प्रतिबंधकतायाः क्लृप्तत्वात्तेनैव तदानीमुपदर्शितोपनीतभानाद्यनुत्यापपत्तेस्तादृश

प्रतिबंधकतायास्तत्राकल्प्यानानूलाघवं नचव्यापकताज्ञानहेतुतावादिमीमांसकमत
एकदाज्ञानद्वयमयौगपद्याभ्युपगमेनकुत्रापिज्ञानसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वकल्पनमेवना
स्तीतिवाच्यं प्रत्यक्षादौभिन्नविषयकानुमितिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वस्य प्राभाकराणामपि
संमतत्वेनान्येषांतदंगीकारस्यसुतरांसिद्धत्वात अन्यथावह्निव्याप्योधूमोधूमवांश्चपर्व
तइत्यादिज्ञानसत्वेनुमितिसामग्र्या सत्वेनतदुत्तरं प्रत्यक्षात्मकविशिष्टपरामर्शस्यासंभ
वेननैयायिकमतेनुमितिविशिष्टपरामर्शयोः कार्यकारणभावेव्यभिचारप्रदर्शकस्यप्रत्यक्ष
सामग्रीतोऽनुमितिसामग्र्याबलवत्वादनुमितिरेवोत्पद्यते नतुव्याप्याभेदप्रत्यक्षमितिपरा
मर्शांगधीयज्ञानद्वयहेतुतावादिमीमांसकमतोपन्यासस्यमणिकारलिखितस्यानुपपत्तेः

तस्मान्मीमांसकमतेपि प्रत्यक्षादौ भिन्नविषयकानुमितिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वस्यावश्यकत्वेनोपद
र्शितमानसादावनुमितिसामग्र्याः प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावकल्पनप्रयुक्तगौरवं दुष्परिहारमेवेति चेन्न
मन्मते तथाविधस्थलेपि प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावाधिक्येपि पर्वतः पर्वतीयधूमव्यापकवह्निसमानाधि
करणप्रामाण्यविशिष्टवन्ह्यभाववत्पर्वतत्वावच्छिन्नकालीनघटादिमानित्यनेनानुमितिसामग्र्याः अन
न्तघटपटादिविषयकप्रत्यक्षं प्रति प्रतिबंधकताकल्पनेन लाघवस्यानपायात् तदानीं मन्मते पर्वतो
का वह्निमानित्यनुमितिसामग्र्याः अन्यत्र क्लृप्तघटपटादिप्रत्यक्षप्रतिबंधकताया आवश्यकत्वेनैव घटप
टादिप्रत्यक्षापत्तिवारणसंभवेन तत्रातिरिक्तप्रतिबध्यप्रतिबंधकभावाकल्पनात् भवन्मते तु तत्रा
तिरिक्तप्रतिबध्यप्रतिबंधकभावकल्पनमावश्यकमेव तदानीं भवन्मते पर्वतो वह्निमानित्यनुमिति

सामग्र्याः अनावश्यकत्वेन क्लृप्तेन निर्वाहासंभवादिति भवन्मते उपदर्शितप्रतिबंधकताबाहुल्येन [illegible]
प्रयुक्तगौरवं दुष्परिहारमेव किंच भवन्मते एवं हेतुतावच्छेदकभेदेन परामर्शहेतुताया अनुमितिसाम
ग्रीप्रतिबंधकताया अपि बाहुल्यापत्तेः एवं तथाहि भवन्मते धूमत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितव्यापकत्वत्वा
वच्छिन्नविषयतानिरूपितवह्नित्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितसामानाधिकरण्यत्वावच्छिन्नविषयतानि
रूपितधूमत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविषयताशालिनिर्णयत्वेन आलोकत्वा
वच्छिन्नविषयता[illegible]निरूपितव्यापकत्वत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितवह्नित्वावच्छिन्नविषयतानिरूपित
सामानाधिकरण्यत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितालोकत्वावच्छिन्नविषयतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छि
न्नविषयताशालि[illegible]र्णयत्वादिना च धूमालोकादिलिंगकपरामर्शानां विशिष्य तत्तल्लिंगकानुमितिहे

तुत्वं सिध्यभावादिविशिष्टतादृशनिर्णयत्वादिनाऽनुमितिसामग्र्याः घटपटादिप्रत्यक्षप्रतिबंधकत्वं च वाच्यं
न च मन्मते किंचिद्धर्मावच्छिन्नविषयतात्वेनैव हेतुविषयतानां निवेश इति वाच्यं तथा सत्यालोकव्यापकवह्नि
समानाधिकरणधूमवान्पर्वत इत्यादिनिर्णयकालेव वह्न्यादिविधेयकानुमित्यापत्तेः तादृशनिर्णयसत्वे
भिन्नविषयकप्रत्यक्षाद्यनुत्पत्त्यापत्तेश्च एवंच विशिष्यधूमत्वालोकत्वाद्यवच्छिन्नविषयतानिवेशादेतन्म
ते हेतुतावच्छेदकभेदेनानंतकार्यकारणभावकल्पनेनानंतानुमितिसामग्रीप्रतिबंधकताकल्पनेन च मह
द्गौरवं अस्मन्मते च व्यापकताज्ञानमात्रस्यानुमितिहेतुत्वादनुमितिजनकतावच्छेदककोटौ हेतुविषयता
नां सकृदेव निवेशेन तत्र किंचिद्धर्मावच्छिन्नविषयतात्वेन तासां निवेशे बाधकाभावात् न हेतुतावच्छेदकभेदे
न कार्यकारणभावबाहुल्यमिति न च व्यापकसामानाधिकरण्यज्ञानहेतुतामतेपि स्वावच्छिन्नव्यापकतावच्छे

दकसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्ननिरूपितसामानाधिकरण्यावच्छिन्न त्वस्यावच्छिन्नत्वोभयसंबंधेन किंचिद्धू
मविशिष्टप्रकारतात्वेन निखिलहेतुप्रकारताः अनुगमय्य तादृशप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नवि
शेष्यताशालिनिर्णयत्वेनैव हेतुत्वमुच्यत इति नैतन्मतेपि हेतुतावच्छेदकभेदेन कार्यकारणभावादिबाहुल्य
मिति वाच्यं नीलधूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वत इति ज्ञानादप्यनुमितिप्रसंगात् तत्र
नीलधूमत्वस्य धूमत्वानतिरिक्तत्वेन पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितधूमनिष्ठप्रकारतायां धूमत्वस्य प्र
थमसंबंधसत्वात् धूमत्वस्य तादृशप्रकारतावच्छेदकत्वेन द्वितीयसंबंधसत्वाच्च यदि च साध्यतावच्छेदके
वास्तवस्यावच्छिन्नव्यापकावच्छेदकत्वनिवेश इंधनव्यापकवह्निसमानाधिकरणेंधनवान्पर्वत इति ज्ञा
नादनुमित्यनुपपत्तिः तत्र वह्नित्वे इंधनत्वव्यापकतावच्छेदकत्वाभावात् तत्तद्वारणाय स्यावच्छिन्नव्यापकता

नव्यमतं
६

वच्छेदकसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्ननिरूपितसामानाधिकरण्यावच्छिन्नत्वेत्यनेन स्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपित
हेतुनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिताधिकरणनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिताधेयत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिताभावनि
ष्ठावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगित्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितावच्छेदकत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिताभा
क वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितसाध्यतावच्छेदकनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितसाध्यनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिताधि
करणनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिताधेयत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितत्वं विवक्षणीयं तत्र च स्वनिष्ठावच्छे
दकतायां स्वनिरूपकावच्छेदकतानिरूपितत्वसंबंधेन किंचिन्निष्ठावच्छेदकताविशिष्टान्यत्वं निवेशनी
यमिति न नीलधूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वत इतिज्ञानादनुमित्यापत्तिस्तत्र धूमत्व
निष्ठावच्छेदकतायां निरूपकसंबंधेन नीलत्वनिष्ठावच्छेदकताविशिष्टत्वेन तदन्यत्वाभावादिति विभाव्यते

तदानीलधूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणनीलधूमवान्पर्वत इत्यादिज्ञानासंग्रहप्रसंगः तस्य रू
पांतरेणास्वातंत्र्येणाकारणत्वांगीकारे तु किंचिद्विशेषणविशिष्टाविशिष्टहेतुभेदेन कार्यकारणभावभे भवन्मते
दो कार्यकारणभावभेदस्यावश्यं दुरुद्धर एव न च निष्कंपत्वनिर्वचनाद्यनुरोधेनोभयमतेपि तथात्वमिति
वाच्यं तथाप्यनंतानुमितिसामग्रीप्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ सामानाधिकरण्यावगाहित्वस्य तदंशीया
प्रामाण्यज्ञानाभावस्य चानिवेशेन व्यापकतात्ज्ञाने हेतुतावादिमते एव लाघवसंभवादिति वदंती तदसत्
अभावप्रत्यये प्रतियोग्यंशीया दृशो धर्मः प्रकारविधया भासते तेन तद्धर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वसंबंधेने
व प्रतियोगिनो अभावांशे भानमिति नियमेन धूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वत इत्यादि
ज्ञाने उपदर्शितरीत्या धूमांशे पर्वतीयत्वादेरुपलक्षणविधया भानासंभवेन व्यापकतात्ज्ञान हेतु

द्विमतेतादृशज्ञानादनुमित्यपलापस्यदुरुद्धरत्वात् नचतादृशनियमेमानाभावइतिवाच्यंप्रति
योगितोऽभावांशेनिरुक्तसंबंधेनैवभानस्यानुभवसिद्धतयातादृशनियमांगीकारस्यावश्यकत्वात्
अन्यथाव्यधिकरणधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्याप्यतिरिक्तस्यसिध्यापत्तेः नहितत्रतथावि
धनियमादन्यत्दृढतरंकिंचिद्बाधकमस्ति नचेष्टापत्तिः तादृशातिरिक्तानंताभावकल्पनेगौरवप्रसं
गेनतथावक्तुमशक्यत्वात् ननुप्रतियोग्यंशेऽप्रकारोयोधर्मस्तद्धर्मस्यनप्रतियोगितावच्छेदकतयाभा
नमित्येवनियमस्वीक्रियतेतावतैवव्यधिकरणधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभाववारणासंभवात् नतु
पूर्वोपदर्शितनियमेऽपिमानाभावात् अतएवलघुसमनियतगुरुधर्मावच्छिन्नसाध्यकव्यभिचारिणप
त्तिव्याप्तिवारणायस्वविशिष्टसंबंधिनिष्ठाभावप्रतियोगितानवच्छेदकतत्कत्वमितिपारिभाषिकाव

च्छेदकत्वघटितव्याप्तिलक्षणे स्वविशिष्टसंबंधिनिष्ठाभावप्रतियोगितावच्छेदकं यद्यत् तद्व्यक्तित्वाव
च्छिन्नप्रतियोगिताकभेदकूटवत्त्वस्यानवच्छेदकत्वांतेन विवक्षणाप्रदर्शकः प्रतियोगिताश्च विशिष्योपा
देया इति व्याप्तिसिद्धांतलक्षणीयदीधितिग्रंथोपि संगच्छते अन्यथा तत्रापि स्वविशिष्टसंबंधिनिष्ठा
भावप्रतियोगितावच्छेदकत्वघटकानां पदार्थानामुपलक्षणविधया निवेशासंभवेन तादृशग्रंथ
स्यासंगतत्वापत्तेः वस्तुतस्तु प्रतियोग्यंशेऽप्रकारीभूतत्वत्स्यादि नियमेपि मानाभावः प्रामाणिकगौ
रवस्यादोषतया अनुभवबला[illegible]व्यतिरिक्तव्यधिकरणधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावांगीका
रे बाधकाभावात् अत एव यदि पुनरनुभविकोत्नोकानां स्वरसवाही घटत्वेन पटो नास्तीत्यादिरनु
भवो तत्तदा तादृशाभावनिराकरणं गीर्वाणगुरूणामप्यशक्यमित्युक्तं दीधितिकारेणापि एवंच

यामतं
८

धूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वतइत्यादिज्ञानेधूमाद्यंशेउपलक्षणविधयापर्वती
यत्वभानेबाधकाभावेनताद्दृशज्ञानादनुमित्यपलापवारणसंभवेनव्यापकताज्ञानहेतुतावादिमतेन
कोपिदोषइतिचेत् अत्रनव्याः यदिव्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिविशिष्टहेतुमत्तावगाहि
परामर्शस्यचेत्कारणत्वमंगीक्रियतेतदैवोपदर्शितरीत्यागौरवस्यप्रसंगेनलाघवात्व्यापकतावगा
हिपर्वतीयधूमव्यापकोवह्निरित्याद्याकारकपरामर्शस्यहेतुत्वंप्रसज्येततदेवन किंतुसाध्या
भाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तिविशिष्टहेतुमत्तावगाहिपरामर्शस्यैवहेतुतास्वीक्रियतेतत्रचनकिम
पिगौरवंसंभवति प्रकृतव्यापकत्वापेक्षयासाध्याभाववदवृत्तित्वस्यलघुशरीरतयालाघवेनतद
वगाहिपरामर्शस्यैवहेतुत्वौचित्यादितिवदंति नन्वेतन्मतेकेवलान्वयिवाच्यत्वादिसाध्यकानुमित्य

नुपपत्तिः तत्र वाच्यत्वादिरूपसाध्याभावाप्रसिध्या साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्शा
संभवात् न च तत्र वस्तुगत्यासाध्याभावाप्रसिद्धावपि अभावांशे प्रतियोगितासंबंधेन वाच्यत्वादिरू
पसाध्यावगाहिनो भ्रमात्मकपरामर्शस्य संभवेन नानुपपत्तिरिति वाच्यं तथाप्यभावो न वाच्यत्वीय इ
त्याद्याकारकप्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकवाच्यत्वाद्यभावप्रकारकाभावविशेष्यक
बाधनिर्णयरूपविरोधदर्शनकाले भ्रमात्मकपरामर्शस्याप्यसंभवेनानुपपत्तितादवस्थ्यात् अपे
कं धर्मं धर्मितावच्छेदकीकृत्य विरुद्धभावाभावोभयप्रकारकनिर्णयानभ्युपगमेनाभावत्वं धर्मिता
वच्छेदकीकृत्य वाच्यत्ववाच्यत्वाभावोभयप्रकारकस्याभावो न वाच्यत्वीय इत्याकारकनिर्णयस्यासं
भवेनोपदर्शितानुपपत्त्यसंभवः तथाहि अभावत्वं धर्मितावच्छेदकीकृत्य प्रतियोगितासंबंधे
न वाच्यत्वादिमान् प्रतिबंधकाऽभावत्वावच्छेदेन प्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकवा

नव्यमतं
१

च्यत्वाद्यभावप्रकारिका [illegible] निश्चयात्मकबुद्धेरेव तस्याश्चासंभवः यतस्तस्यामभावत्वावच्छिन्नप्रति
योगितासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगितासंबंधेन वाच्यत्वादिविशिष्टेऽभावे भासमानेऽभावत्वविशिष्ट
विशेषणतया प्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगितासंबंधेन वाच्यत्वादिमानभावरूपकं तस्य च
भानेन संभवति तद्धानविरोधिनोऽभावत्वावच्छेदेन स्वात्मकस्य प्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नप्रति
योगिताकवाच्यत्वाद्यभावनिश्चयस्य कार्यकाले सत्वात् समानप्रकारकत्वेनैव ज्ञानस्य प्रतिबंध[ता]
तया तस्य भिन्नधर्मिकत्वेपि प्रतिबंधकत्वात् न च भूतलादौ घटसंयोगसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगि[ता]
कघटाद्यभावनिश्चयसत्वेपि संयुक्तसंयोगादिरूपपरंपरासंबंधेन घटादिप्रकारकज्ञानोत्पत्त्या
शुद्धतत्संसर्गकतद्विशिष्टबुद्धावेव तत्संबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकतदभावनिश्चयस्य प्रतिबंधक

त्वंस्वीकरणीयं एवंचाभावत्वावच्छेदेन प्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकवाच्यत्वाभावनिश्च
यकालेपि अभावत्वविशिष्टे प्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगितासंबंधेनवाच्यत्वादिमानेबाधका
भावइतिवाच्यं तत्संबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकतदभावनिश्चयप्रतिबध्यतावच्छेदककोटौ भुद्ध तत्संस
र्गकत्वनिवेशे भूतलादौ संयोगादिसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकघटाद्यभावनिश्चयदशायां भूतलत्व
व्यापकत्वादिविशिष्टसंयोगादिसंबंधेन घटादिविशिष्टबुध्यापत्तेः नचोक्तदोषः तद्धर्मावच्छिन्नविशेष्य
तानिरूपिततत्संबंधीयसांसर्गिकविषयतानिरूपिततद्धर्मावच्छिन्नप्रकारतायाएव तद्धर्मावच्छिन्नवि
शेष्यकतत्संबंधावच्छिन्नतद्धर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावनिश्चयप्रतिबध्यतावच्छेदकत्वोपगमात्
संयुक्तसंयोगादिपरंपरासंबंधस्थलेच भूतलत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितसंयोगादिसांसर्गिक

यता निरूपितत्वस्य संयुक्तत्वादिनिष्ठसांसर्गिकविषयतायामेव सत्वेन घटत्वाद्यवच्छिन्नप्रकार
तायामसत्वेनानुपपत्त्यभावात् इति चेन्न अभावांशे प्रतियोगितासंबंधेन वाच्यत्वादिरूपप्रतियो
१० गिभानप्रतिबंधकस्याभावेन वाच्यत्वीय इत्साक्षात्कारकनिश्चयस्योक्तयुक्त्याऽसंभवेपि अभाव:
प्रतियोगितासंबंधेन वाच्यत्ववतो भिन्न इत्साक्षात्कारकस्य तत्प्रतिबंधकनिश्चयस्य संभवात् तस्या
भाववत्वविशिष्टप्रतियोगितासंबंधेन वाच्यत्वाद्यप्रकारकत्वादिति चेन्नैवं उक्तविशेषदर्शनकाले
केवलान्वयिवाच्यत्वादिसाध्यकानुमितेरनभ्युपगमात् अभावत्वावच्छेदेन हेतुसामानाधिकरण्याभा
वग्रहदशायामनुमित्यनभ्युपगमस्य व्यापकत्वावगाहिपरामर्शस्य हेतुतावादिनामप्यावश्यकत्वया
क्वचित् फलापलापस्य साम्यात् [illegible] यत्तु प्रतियोगितासंबंधेन साध्यीयो यस्तद् दृष्टान्तत्वरूपव्याप्यव

गाहिपरामर्शरूपानुमितिहेतुर्न तु तत्राभावत्वांशस्यापि निवेशो गौरवात् मानाभावाच्च एवं चोक्तविशे
षदर्शनकालेपि वाच्यत्वांशे निर्धर्मितावच्छेदकस्य निरुक्तव्याप्त्यवगाहिपरामर्शस्य संभवेन केवलान्व
यिवाच्यत्वादिसाध्यकानुमित्युत्पत्तौ न किंचिद्बाधकमिति तन्न सत् तद्धर्मावच्छिन्नविशेष्यकस्य तत्संबंधा
वच्छिन्नावृत्तित्वप्रकारकस्य तत्संबंधाभावप्रकारकस्य च निर्णयस्य तेन संबंधेन तद्धर्मावच्छिन्नप्रका
रकनिर्धर्मितावच्छेदकज्ञाने प्रत्यपि प्रतिबंधकतया प्रतियोगितया वाच्यत्ववदवृत्ति वाच्यत्वप्रतियोगी
त्यादिनिर्णयकाले प्रतियोगितया वाच्यत्वादिप्रकारकनिर्धर्मितावच्छेदकज्ञानस्याप्यसंभवेन मदुक्तरी
तेरेवानुसरणीयत्वात् ननूक्तविशेषदर्शनशून्यकालेपि केवलान्वयिवाच्यत्वादिसाध्यकानुमित्यनु
पपत्तिः न च न तदानीमभावांशे प्रतियोगितया वाच्यत्वादिप्रकारकभ्रमात्मकपरामर्शादनुमितिः संभवती

नव्यमतं

११ स्युक्तमेवेतिवाच्यं साध्यतावच्छेदकातिरिक्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताकसाध्यतावच्छेदकसंवंधातिरिक्त
संवंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकं च साध्याभावमादायासंभववारणाय साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नसाध्यता
वच्छेदकसंवंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकसाध्याभावस्यैव साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तिघटकतया वाच्य
त्वात्तद्यवच्छिन्नस्वरूपसंवंधावच्छिन्नप्रतियोगित्वाप्रसिध्या तादृशभ्रमानुपपत्तेः न च प्रतियोगितांशे वा
च्यत्वत्वाद्यवच्छिन्नत्वस्वरूपसंबंधावच्छिन्नत्वयोरेव प्रसिद्ध्योर्भ्रमसंभव इति वाच्यं तेषां संबंधघटकत्व
यातदभाववद्विशेष्यकत्वतत्प्रकारकत्वघटितत्वतद्भ्रमत्वानुपपत्तेः न च तेन रूपेण प्रतियोगिताप्रकारक
एवात्र भ्रमो विवक्षितो न तु तदवच्छिन्नप्रतियोगितासंसर्गक इति वाच्यं लाघवात्प्रतियोगितासंसर्गक
ज्ञानस्यैवानुमितिहेतुत्वं तत्प्रकारकज्ञानस्यानपेक्षितत्वादिति चेन्न लाघवेन स्वावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदक

तेनैव पदेन

इति नियमा

वात् न च यत्पदोत्तरयत्सद्रूपवीप्सार्थस्य निरुक्तव्यापकतावच्छेदकत्वस्य वह्नित्वादावन्वयात्तथा प्रतीति
रुपपद्यत इति वाच्यं नामार्थयोर्भेदेनान्वयस्य व्युत्पत्तिविरुद्धतया तथान्वयासंभावात् न च वन्ह्यादिपदेन श
क्योपस्थापिते वह्नित्वादौ लक्षणयोपस्थापितस्य निरुक्तव्यापकतावच्छेदकत्वस्यान्वयात्तथा प्रतीतिः नाम
द्वयार्थयोरेव भेदेनान्वयस्य व्युत्पत्तिविरुद्धतया एकनामार्थयोर्भेदेनान्वये विरोधस्याभावात् युगपद्वृत्तिद्वय
विरोधस्य चानभ्युपगमादिति वाच्यं गंगास्तीरस्यादिवाक्यात् संयोगेन प्रवाहवत्तीरमस्तीत्याद्यनुभवस्य सर्वा
नुभवविरुद्धतया एकपदवृत्तिद्वयोपस्थाप्यार्थयोः परस्परमन्वयस्य व्युत्पत्तिविरुद्धतया तथान्वयासंभ
वादिति चेन्न मुख्यविशेष्यरूपनामार्थयोरेव भेदान्वयस्य व्युत्पत्तिविरुद्धतया तथान्वयसंभवेन वीप्सार्थ
स्य व्यापकतावच्छेदकस्यैवाभेदेन वह्नित्वादावन्वयसंभवेन वा तथा प्रतीत्युपपत्तेः वस्तुतस्तु व्यापक

नव्यमतं
१२ तावच्छेदकत्वंनवीप्सार्थःगौरवात्किंतुयोयोधूमवान्सवह्निमानित्युदाहरणवाक्यस्यवीप्सादिसमभि
व्याहारेणोद्देश्यतावच्छेदकधूमादिव्यापकतावच्छेदकवह्नित्वाद्यवच्छिन्नवत्प्रतियोगिकत्वविशिष्टाभे
दसंबंधेनवह्निमदादिप्रकारकधूमवदादिविशेष्यकबोधजनकत्वाभ्युपगमेनतथाप्रतीत्युपपत्तिः यदिच
योयोवह्निमान्सधूमवानित्यादिवाक्यस्याप्रामाण्यानुरोधेनवन्ह्यादिव्यापकतावच्छेदकधूमत्वाद्यवच्छि
न्नवत्प्रतियोगिकत्वविशिष्टाभेदसंबंधेनधूमवदादिप्रकारकबोधजनकत्वमवश्यंस्वीकरणीयं एवंच
न योयोवह्निमान्सधूमवानित्यादिनञ्पदघटितवाक्यस्यापिअप्रामाण्यापत्तिः तस्यवन्ह्यादिव्यापकताव
च्छेदकधूमवत्त्वादेरप्रसिध्या तद्घटितनिरुक्तसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावबोधकत्वासंभवादितिवि
भाव्यते तथापिनक्षतिः योयोधूमवान्सवह्निमानित्यादिवाक्ये स्व[1]समानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छे

[1] स्वंविधेयतावच्छेदकंवह्निः =

संवंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वसंवंधेन साध्यतावच्छेदकविशिष्टाभावस्यैव साध्याभाववद्वृत्तित्वरूप
व्याप्तिघटकतया घटत्वप्रकारकप्रमाविशेष्यत्वत्वादेः प्रसिद्धेन स्वावच्छिन्नस्वरूपसंवंधावच्छिन्नप्रतियोगि
ताकत्वरूपव्यधिकरणसंवंधेन वाच्यत्वत्वादेरभावांशे भ्रमात्मकपरामर्शस्य संभवेनानुपपत्त्यभावात्
अत एव साध्याभाववद्वृत्तित्वरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्शस्यानुमितिहेतुत्वे विशिष्टस्यानतिरिक्ततया द्र
व्यत्वाभाववद्वृत्तित्वस्य विशिष्टसत्त्वेऽप्यसत्त्वेन तादृशव्याप्त्यवगाहिपरामर्शस्यासंभवेन द्रव्यत्वसाध्य
कविशिष्टसत्तालिंगकानुमित्यनुपपत्तिः एवं जातिमान् सत्त्वादित्यादावपि जात्यभाववति सामान्यादौ हे
स्या तुतावच्छेदकसमवायसंवंधेन वृत्तित्वाप्रसिद्धत्वेन तादृशव्याप्त्यवगाहिपरामर्शस्यासंभवेन जात्यादिसा
ध्यकसत्तादिलिंगकानुमि[illegible]त्यनुपपत्तिरित्यपि प्रत्युक्तं तत्रापि [illegible]तादृशव्याप्त्यवगाहिप्रमात्मकपराम

नव्यमतं
१२ र्शासंभवेपिधमात्मकपरामर्शादिवानुमित्युपगमेन तत्तद्विशेषदर्शनकालेचानुमितेरनुपगमेनानुपपत्त्यभावात्
अतएवकेवलान्वयिग्रंथेउपदर्शयिनमयिकेवलान्वयिःसरणिमितिदीधितिकारेणाप्युक्तं एतेनसाध्याभाववद
वृत्तित्वरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्शोनानुमितिहेतुः तथासतिपरार्थानुमानस्थले योयोधूमवान्सवह्निमानित्याद्यु
दाहरणवाक्यप्रयोगानुपपत्तेः तथाहि तादृशवाक्यात्धूमादिसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वरू न
पव्यापकतावच्छेदकत्वमेववह्नित्वादौप्रतीयते नतुधूमादौवह्नित्वाद्यवच्छिन्नाभाववदवृत्तित्वं यद्यदभिधेयंतत्प्र
मेयमित्याद्युदाहरणवाक्येप्रमेयत्वत्वाद्यवच्छिन्नाभावाप्रसिध्या तादृशाप्रतीत्यसंभवात् एवंचोदाहरणवाक्य
व्याप्त्यनुपयो स्यानुमितिकारणानुपयोगित्वेन तत्प्रयोगस्यनैरर्थक्यापातादिति व्यापकत्वावगाहिपरामर्शहेतुत्वमेवसमी
गित्वेन चीनं अपि तादृशवाक्यात्कपं निरुक्तव्यापकतावच्छेदकत्वप्रतीतिः तस्यापदार्थत्वेन प्रकारतयाभानासंभ

वह्नित्वं

दकत्वसंबंधावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्वपर्यवसितस्वव्यापकतावच्छेदकत्वसंबंधेन
धूमादिविशिष्टे यो धर्मस्तदवच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वसंबंधेन मतुबर्थघटकसंयोगादिसंबंधे मतुप्प्रत्य
र्थस्य वह्नित्वविशिष्टादेरन्वयोपगमेन तादृशप्रतीतिनिर्वाहात् यो यो वह्निमान्स धूमवानित्यादौ च धूमत्वा
दौ वन्ह्यादेर्निरुक्तव्यापकतावच्छेदकत्वसंबंधेनासत्वेन निरुक्तव्यापकतावच्छेदकत्वसंबंधेन वन्ह्यादिविशिष्ट
वह्नित्वाद्यवच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वे वह्नित्वादिविशिष्टस्यैव संबंधत्वेन धूमत्वादिविशिष्टस्यासंबंधतया तादृ
शव्यधिकरणसंबंधेन मतुबर्थघटकसंबंधे धूमत्वादिविशिष्टस्याभानादप्रामाण्यं नञ्पदघटिततादृशवा
क्यस्य च मतुबर्थघटकसंयोगादिसंबंधे तादृशव्यधिकरणसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकधूमत्वादिविशि
ष्टादेरभावबोधकत्वात्प्रामाण्यमिति न किंचिदसमंजसमित्यपि परास्तं यद्यदभिधेयं तत्प्रमेयमित्याद्युदाह

रणावाक्यादप्युक्तरीत्या भ्रमात्मकसाध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्त्यवगाहिबोधसंभवात् विशेषदर्शनदशा
यांचानुमितेरनभ्युपगमेन तादृशबोधाभावेपि क्षतिविरहात् नचैवं तथाप्यवृत्तिगगनादौ वन्ह्याद्यभाववद
वृत्तित्वरूपव्याप्तिसत्वेन गगनादिलिंगकवन्ह्यादिविधेयकानुमित्यापत्तिरितिवाच्यं गगनमवृत्तीत्याकार
कविशेषदर्शनकाले तत्र पक्षधर्मताज्ञानासंभवादेवानुमित्यसंभवात् नचावृत्तिग्रहस्य वृत्तित्वप्रकारक
ग्रहं प्रत्येव व्याप्त्याभावावगाहितया विरोधित्वेन गगनमवृत्तीत्याकारकविशेषदर्शनकाले वन्ह्याद्यभा
ववदवृत्तिगगनवान्यवेत इत्याद्याकारकपक्षविशेष्यकगगनप्रकारकपरामर्शोत्पत्तौ बाधकाभावेन
तादृशानुमित्यापादनं दुर्वारमेवेति वाच्यं तदा तादृशानुमित्यभावस्य प्रामाणिकत्वे साध्याभाववदवृ
त्तित्वविशिष्टवृत्तिमत्वस्यैव व्याप्तित्वांगीकारात् तादृशव्याप्तिग्रहस्य चावृत्तित्वग्रहकाले कथमप्यसंभवा
त् वस्तुतस्तु [illegible] तत्प्रकारकग्रहं प्रति तन्निष्ठधर्मिकावृत्तित्वग्रहस्य प्रतिबंधकत्वमवश्यमंगीकार्यं तथास

त्तिवह्निरवृत्तिरित्याद्याकारकविशेषणतावच्छेदकप्रकारकनिर्णयघटितायाइच्छाविशिष्टायाअवृत्तिवह्नि
मान्पर्वत इत्याद्याकारकविशिष्टवैशिष्ट्यावगाहिप्रत्यक्षसामग्र्याः पर्वतोवह्निमानित्याद्यनुमितिंप्रतिप्र
तिबंधकत्वाकल्पनेनलाघवात् तादृशसामग्रीकालेवह्निरवृत्तिरित्याद्याकारकविशेषणतावच्छेदकप्रका
रकनिर्णयस्यावश्यकतयातस्यचतादृशानुमितौप्रतिबंधकत्वस्यक्लृप्तत्वात्तनएवतदानींतादृशानुमि
तिवारणसंभवात् तथाचगगनमवृत्तीत्याकारकविशेषदर्शनकालेपक्षधर्मताज्ञानासंभवादेवनानुमि
तिः उक्तविशेषदर्शनशून्यकालेचनिरुक्तव्याप्तिज्ञानसत्वेअनुमितावेष्टापत्तिरेवेतिव्याप्तिलक्षणेवृत्ति
मत्वेननिवेशनीयमेवेतिदिक् ननुव्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्शहेतुतामतेअभा
वोनहेतुसमानाधिकरणः प्रतियोगितानाभावीयेत्याद्याकारकोपनीतभानशाब्दबोधादौपर्वतपक्षकव
वन्ह्याद्यनुमितिसामग्र्याअतिरिक्तप्रतिबंधकत्वाकल्पनेनलाघवेतादृशसामग्रीकालेव्यापकसामाना

नव्यमत
१५

धिकरणरूपव्याप्तिविशिष्टहेतुमत्तावगाहिपरामर्शस्यावश्यकतयातस्यचबाधमुद्रयातत्रप्रतिबंधक
त्वस्यक्लृप्तत्वात्ततएवतादृशोपनीतभानाद्यनुत्पत्तेः साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्श
कारणतामतेतुतदानींवन्ह्यभाववदवृत्तिमान्पर्वतइत्याद्याकारकनिर्णयस्यसत्त्वेनतस्यतादृशोप
नीतभानादौप्रतिबंधकत्वस्याक्लृप्ततयाअनुमितिसामग्रीकालेतथाविधोपनीतभानादिवारणायतत
त्रतादृशसामग्र्याःप्रतिबंधकत्वकल्पनेनेनमहद्गौरवं नचसाध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्त्यवगाहिपरा
मर्शहेतुतामतेपिअभावोनसाध्यीयइत्याद्याकारकोपनीतभानशाब्दबोधादौअनुमितिसामग्र्याः
प्रतिबंधकत्वाकल्पनेनलाघवमस्त्येवेतिवाच्यं यतोगुरुशरीरव्याप्त्यवगाहिज्ञानप्रतिबध्यज्ञानानांबहु
तयाव्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्शहेतुतामतेवहुषुस्थलेषुसामग्रीप्रतिबंध
कत्वाकल्पनप्रयुक्तलाघवेलघुशरीरव्याप्त्यवगाहिज्ञानप्रतिबध्यज्ञानानामल्पतयासाध्याभाववदवृ

न्नित्वरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्शहेतुतामतेऽल्पस्थलेतत्पेतिव्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तेः श
रीरगौरवमेवलाघवसंपादकमितिचेन्न व्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्शहेतुताम
तेऽपिघटाद्युपनीतभानादावुक्तानुमितिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वेऽवश्यकल्पनीये तत्रैवघटादिविषयम
निवेश्यलौकिकान्यप्रत्यक्षत्वादेरेवप्र- तिबध्यतावच्छेदकत्वोपगमेनाभावोनहेतुसमानाधिकरणाद्
त्याद्युपनीतभानादेरपितादृशप्रतिबध्यतावच्छेदकाक्रांततया साध्याभाववद्वृत्तित्वरूपव्याप्त्यवगा
हिपरामर्शहेतुतामतेऽपिकॢप्तप्रतिबंधकतयैवनिर्वाहात् उक्तसामग्रीप्रतिबंधकताकल्पनाधिक्या
भावात् नच घटाद्युपनीतभानं जायतामित्यादिविषयनिष्ठितेच्छानामुत्तेजकत्वानुरोधेन विशिष्य
घटाद्युपनीतभानत्वादिकमेवोक्तसामग्रीप्रतिबध्यतावच्छेदकं वाच्यं स्याद्व्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिक

त्वसंबंधेनोक्तसामग्रीविशिष्टंयत्तत्तदन्यत्वस्योक्तसामग्रीप्रतिबध्यतावच्छेदककोटौ निवेशेनेच्छाकालीन
ज्ञाने व्यभिचाराभावेनोक्तसामग्रीप्रतिबंधकतायामिच्छायामुत्तेजकत्वानभ्युपगमात् नचेच्छाकाल इव त
च्छून्यकालेप्युक्तसामग्रीकालीनज्ञानापत्तिरिति वाच्यं ॥ उक्तसामग्रीकालीनज्ञाने इच्छाया हेतुत्वाभ्युप
गमात् नचैवमप्युक्तसामग्रीकालीनज्ञाने तथाविधेच्छाया हेतुत्वकल्पनमेवाधिकमिति वाच्यं तुल्ययु
क्त्या घटाद्युपनीतभानादौ विरोधिसामग्र्यंतरप्रतिबंधकतायामपीच्छाया उत्तेजकत्वानभ्युपगमेनेच्छा
धीनप्रत्यक्षे व्यभिचारवारणाय स्वाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिकत्वसंबंधेन विरोधिसामग्र्यंतरविशिष्टंयत्त
तदन्यत्वस्य प्रतिबध्यतावच्छेदकत्वेनेच्छाशून्यकाले विरोधिसामग्र्यंतरकालीनज्ञानवारणाय विरोधिसा
मग्र्यंतरकालीनतादृशोपनीतभानादौ तथाविधेच्छाया हेतुत्वकल्पनीयेति तादृशसामग्रीवैशिष्ट्यमनि

वेश्यं तथाविधेच्छाविशिष्टत्वस्यैव ज्ञप्तनावच्छेदकत्वोपगमेन तादृशाकारणात्तथैवोपपत्तौ तादृशानु
मितिसामग्रीकालीनतथाविधोपनीतभानादौ विशिष्यहेत्वंतरस्याकल्पनात् किंच व्यापकसा
मानाधिकरण्यज्ञानहेतुतामते विशिष्यधूमत्वालोकत्वाद्यवच्छिन्नविषयतात्वेन हेतुविषयतानामनु
मितिजनकतावच्छेदककोटौ निवेशाद्धेतुतावच्छेदकभेदेन कार्यकारणभावाद्यानंत्यं नच किंचिद्धर्माव
च्छिन्नविषयतात्वेन निखिलहेतुविषयतानां निवेशान्नानुपपत्तिरिति वाच्यं तथा सत्यालोकव्यापक
वह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वत इति ज्ञानादप्यनुमित्यापत्तेः साध्याभाववदवृत्तित्वज्ञानहेतुता
मते तु वन्ह्यभाववदवृत्तित्वावच्छिन्नप्रकारताशालिनिर्णयत्वेन धूमालोकादिनिखिलपरामर्शानामनु

गत्तरूपेणैव हेतुतयातत्रच विशिष्टधूमत्वालोकत्वाद्यवच्छिन्नविषयतानामनिवेशान्नहेतुतावच्छेद
कभेदेनकार्यकारणभावबाहुल्यमिति स्यादेतत् अस्तु तावत्व्याप्तेःशरीरलाघवप्रयुक्तंलाघवं तथा
पिव्यापकसामानाधिकरण्यज्ञानकारणतामतेद्वसाध्याभाववदवृत्तित्वज्ञानहेतुतामतेपिनिश्चय
त्वेनिर्वचनाद्यनुरोधेनहेतुतावच्छेदकानांविशिष्यनिवेशस्यावश्यकतया हेतुतावच्छेदकभेदेनप
रामर्शकारणतादिबाहुल्यंदुष्परिहरमेव तथाहि वन्ह्यभाववदवृत्तित्वादिविशिष्टप्रतियोगिकाभा
वाप्रकारकत्वेसतिवन्ह्यभाववदवृत्तित्वाद्यवच्छिन्नप्रकारताशालिज्ञानत्वेननिर्णयत्वं वन्हिव्याप्या
लोकवान्नवापर्वतोपर्वतोवन्हिव्याप्यधूमवान्नवेत्याद्यांशिकनिर्णयासंग्रहप्रसंगात् तत्रैवन्ह्यभाव

वदवृत्तित्वविशिष्टालोकप्रतियोगिकाभावस्याप्रकारत्वात् नापि वन्ह्यभाववदवृत्तित्वाद्यवच्छिन्नसा
मान्याभावाप्रकारकत्वे सति तदवच्छिन्नप्रकारताशालिज्ञानत्वादिकं तेन वन्हिव्याप्यधूमवान्न पर्व
त इत्यादिसंशयादनुमित्यापत्तेः तत्र वन्ह्यभाववदवृत्तिधूमत्वावच्छिन्नाभावस्यैव प्रकारत्वेन वन्ह्यभा
ववदवृत्तित्वावच्छिन्नसामान्याभावाप्रकारकत्वात् वन्ह्यभाववदवृत्तित्वाद्यवच्छिन्नसामान्याभावाप्र
कारकत्वे सति [illegible] शुद्धवन्ह्यभाववदवृत्तित्वाद्यवच्छिन्नप्रकारताशालिज्ञानत्वं निर्णयत्व
मित्युक्तौ च वन्हिव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्यादिनिश्चयस्याप्यसंग्रहः तत्र पक्षविशेष्यतानिरूपितधूम
प्रकारतायां वन्ह्यभाववदवृत्तित्वातिरिक्तधूमत्वावच्छिन्नत्वेन वन्ह्यभाववदवृत्तित्वातिरिक्तधर्मानवच्छि
न्नत्वरूपशुद्धत्वस्याभावात् न च वन्ह्यभाववदवृत्तिमान् पर्वत इत्यादिनिर्णयीयशुद्धवन्ह्यभाववदवृत्ति

नव्यमतं

१८ त्वावच्छिन्नप्रकारताप्रिफलकज्ञानतादृशनिर्णये स्वीक्रियते अतो न॰ तदसंग्रहः वह्निव्याप्यधूमवान्नवाप
र्वतइत्यादिसंशये च तथाविधप्रकारतायाः कल्पकाभावान्न ततोनुमितिप्रसंगः यादृशे च संशये त
थाविधप्रकारतापि प्रामाणिकी तस्य च वह्निव्याप्यधूमवान्नवापर्वतः पर्वतो वह्निव्याप्यवानित्याका
न रकतया तस्मादनुमित्युत्पत्तौ कस्याप्यसंमतिरिति वाच्यं उक्तधूमादिगोचरसकलनिर्णयेष्वनु
भवविरुद्धतादृशप्रकारतायाः स्वीकारे तथाविधनिखिलनिर्णयानामेव वह्निव्याप्यधूमवान्नव
ह्निव्याप्यवांश्च पर्वत इत्याकारकताप्रसंगात् किंच वह्निव्याप्यधूमवान्पर्वत इत्यादिनिखिलनि
र्णयानांशुद्धवन्ह्यभाववदवृत्तित्वावच्छिन्नप्रकारताशालित्वेन संभवति विरोधिसामग्रीकालो
नवह्निव्याप्यधूमत्वावच्छिन्नप्रकारताशालि प्रत्यक्षं जायतामितीच्छाधीनतादृशप्रत्यक्षे तथा

विधप्रकारत्वासंभवात् भुद्धवन्यभाववद्वृत्तित्वावच्छिन्नप्रकारताशालिप्रत्यक्षं जायतामिती
च्छाविरहविशिष्टविरोधिसामग्र्याः तादृशप्रत्यक्षप्रतिबंधकत्वात् भुद्धवन्यभाववद्वृत्तित्वाव
च्छिन्नप्रकारताशालिप्रत्यक्षप्रतिबंधकतायां वह्निव्याप्य [redacted] त्वावच्छिन्नप्रकारताशालिप्रत्य
क्षेच्छाया अप्युत्तेजकत्वे तादृशेच्छासत्वे धूमत्वादिभासकसामग्र्यसत्वे भुद्धवन्यभाववद्वृत्ति
त्वावच्छिन्नप्रकारताशालिप्रत्यक्षापत्तेः तस्मादेतादृशबाधकबलात् वह्निव्याप्यधूमवान्पर्वत
त इत्यादिनिर्णयानां न भुद्धवन्यभाववद्वृत्तित्वावच्छिन्नप्रकारताशालित्वमिति ननु पर्वतत्वा
द्यवच्छिन्नविशेष्यतानिरूपिताभावप्रकारतानिरूपितप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारतान्या
यापर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितवन्ह्यादिव्याप्यत्वावच्छिन्नप्रकारताकशालिज्ञानत्व

नव्यमतं
१९

मेवपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नधर्मिकवह्न्यादिव्याप्यवत्तानिर्णयत्वं प्रकारता च प्रकारभेदात् प्रकारतावच्छेद
कभेदाच्च भिद्यते ननु विशेष्यतादिभेदेऽपि मानाभावात् एवं च वह्निव्याप्यधूमवान्नवा पर्वत इत्या
दिसंशयीयपर्वतादिविशेष्यतानिरूपितधूमादिप्रकारतायाः तादृशविशेष्यतानिरूपिताभावप्र
कारतानिरूपितप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारत्वाभिन्नतया न संशयादनुमितिः वह्निव्या
प्यालोकवान्नवा पर्वतः वह्निव्याप्यधूमवान्पर्वत इत्यादि आंशिकनिर्णये च तथाविधधूमादि
ता प्रकारतायाः अभावविशेष्यतानिरूपितालोकादिप्रकार[illegible]भिन्नत्वान्न तदसंग्रहः अथ वह्नि
व्याप्यधूमवान्नवा पर्वत इत्यादिसंशयेऽपि पर्वतादिविशेष्यतानिरूपितसंयोगादिसंबंधावच्छिन्न
प्रकारतायाः अभावविशेष्यतानिरूपितप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारतातो भेद आवश्यकः
अन्यथा तादृशज्ञानस्य पर्वतादिविशेष्यतानिरूपितप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नधूमादिप्रका

रताशालित्वेन तस्य प्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रतियोगिताकधूमाभावादिप्रकारकपर्वतादिविशे
ष्यकपर्वतो न धूमीयत्वाद्याकारकबाधबुध्यादिप्रतिबध्यत्वप्रसंगः तादृशधूमादिप्रकारताया ए
वं तथाविधबाधबुध्यादिप्रतिबध्यतावच्छेदकत्वादिति चेत् न संभवत्येवं यदि पर्वतादिविशेष्यतानि
रूपितप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नधूमादिप्रकारताशालिबुद्धित्वं तथाविधबाधबुध्यादिप्रतिबध्य
तावच्छेदकं भवेत् तदेव न किंतु पर्वतादिविशेष्यतानिरूपितप्रतियोगितानिष्ठसांसर्गिकविषयतानि
रूपितधूमादिप्रकारताशालिबुद्धित्वमेव तत्प्रतिबध्यतावच्छेदकं एवं चोपदर्शितसंशयस्य नोक्तबा
धबुध्यादिप्रतिबध्यतावच्छेदकाक्रांतत्वापत्तिः उपदर्शितसंशयस्य पर्वतादिनिष्ठविशेष्यतानिरू
पितप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारताशालित्वेपि संयोगादिसांसर्गिकविषयतायामेव पर्वतादि

नव्यमतं
१०

विशेष्यतानिरूपितत्वसत्त्वेन पर्वतादिविशेष्यतानिरूपितत्वस्य प्रतियोगितानिष्ठसांसर्गिकविषयता
यामसत्त्वात् तथा च प्रकारत्वाभेदे न कोऽपि दोष इति चेन्नैवं वह्निव्याप्यधूमवान्वह्निव्याप्यधूमाभाववा
न्वा पर्वत इत्याद्याकारकसंशयीयपर्वतादिविशेष्यतानिरूपितधूमादिप्रकारकारतायाः स्वावच्छेदक
तासमनियतावच्छेदकताकाभावविशेष्यतानिरूपितधूमादिप्रकारत्वाभेदस्य संभवेऽपि वह्निव्याप्यधू
मवान्धूमाभाववान्वा पर्वत इत्यादिसंशयीयपर्वतादिविशेष्यतानिरूपितवह्निव्याप्यधूमत्वाद्यवच्छिन्न
प्रकारताया अभावविशेष्यतानिरूपितशुद्धधूमत्वाद्यवच्छिन्नप्रकारताया अभेदासंभवेन तादृशसंश
यादनुमित्यापत्तेः न च तत्रापि प्रकारत्वाभेदे बाधकाभाव इति वाच्यं तथा सति वह्निव्याप्यधूमवान्वह्नि
व्याप्यधूमाभाववान्वा इत्यादिसंशयात्तादृशसंशयस्य वैलक्षण्यानुपपत्तेः ननु स्वावच्छेदकावच्छिन्नत्व
स्वनिरूपकतानिरूपितत्वोभयसंबंधेन पर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितत्वाभावविषयता

निरूपितप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारताविशिष्टायाप्रकारतातदन्यायापर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्य
तानिरूपितवन्ह्यादिव्याप्यत्वावच्छिन्नप्रकारतातच्छालिज्ञानत्वमेव प्रकृते निश्चयित्वं वन्हिव्याप्यधूमवा
न्वापर्वत इत्यादिसंशयस्थले च पर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितधूमादिप्रकारतायास्तथा
विधोभयसंबंधेन तादृशप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नधूमादिनिष्ठप्रकारताविशिष्टत्वमेवास्ति
नत्रे स्वपदार्थो धूमादिनिष्ठतादृशप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारतैव तदवच्छेदकीभूतधूमत्वाद्य
वच्छिन्नत्वस्य तथाविधप्रकारतानिरूपकतादृशसंशयात्मकज्ञाननिरूपितत्वस्य च तदीयपर्वतत्वाद्य
वच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितधूमादिप्रकारतायां सत्वादिति तादृशसंशयान्नानुमित्यापत्तिः वन्हि
व्याप्यधूमवान्पर्वत इत्यादिनिश्चये प्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नतथाविधधूमादिप्रकारतायाअसत्वे

नव्यमतं
२२

नत्वनिरूपकसंशयात्मकज्ञाननिरूपितत्वस्य निर्णयीयपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतानिरूपित
ने धूमादिप्रकारतायामसत्वात्तत्तद्वृत्तितोभयसंबंधेन तादृशप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारता
विशिष्टत्वस्य तथाविधव्याप्यप्रकारतायां सत्वेपि तेन तादृशनिर्णयादनुमित्यनुपपत्तिः ज्ञानव्य
क्तिभेदेन विषयताभेदमंगीकृत्य चेदं नैनन निश्चयीयव्याप्यप्रकारतायास्तथाविधोभयसंबंधेन
तादृशप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारताविशिष्टसंशयीयव्याप्यप्रकारत्वाभिन्नतयाऽनुपप
त्तिः वह्निव्याप्यालोकवान्नवा पर्वतः वह्निव्याप्यधूमवांश्चेत्याद्यांशिकनिर्णयसंग्रहाय स्वाव
च्छेदकावच्छिन्नत्वस्य निवेशः वह्निव्याप्यधूमवान्पर्वत इत्यादिनिर्णयसंग्रहाय स्वनिरूपकज्ञान
निरूपितत्वस्य निवेशः अत्र स्वावच्छेदकावच्छिन्नत्वमित्यनेन स्वावच्छेदकताव्यापकावच्छेदकता

मे

कत्वं विवक्षणीयं अन्यथा वह्निव्याप्यालोकवान्न वा पर्वतः वह्निव्याप्यधूमवांश्चेत्याद्यांशिकनिर्ण
यादनुमित्यनुपपत्तेः तत्रापि तादृशप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नालोकनिष्ठप्रकारतायाः स्वावच्छेदकव
त्त्वादिव्याप्यत्वावच्छिन्नत्वस्य पर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितव्याप्यत्वावच्छिन्नधूमादिप्रकारतायां
सत्वेन तद्घटितोभयसंबंधेन तादृशप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारताविशिष्टत्वस्य तत्तज्ज्ञानीयतादृ
शव्याप्यप्रकारतायां संभवात् विवक्षिते तु न दोषः तथा सति प्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नालोकादिप्रका
रतावच्छेदकत्वस्यालोकत्वादौ सत्वात्तत्र च पर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितधूमादिनिष्ठव्याप्यत्वा
वच्छिन्नप्रकारतावच्छेदकत्वस्याभावेन स्वावच्छेदकताव्यापकावच्छेदकताकत्वघटितोक्तोभयसंबंधेन
प्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नतादृशालोकादिप्रकारताविशिष्टत्वस्य तथाविधनिर्णयीयपर्वतत्वादिविशेष्य

अप्पमतं
१२

त प्र

तानिरूपिव्याप्यकारतानामभावादितिचेन्न तथासत्तिजातिविशेषत्वादिना धूमत्वेयत्राभावप्रतियो
ग्यंशेविशेषणतयाभानेतत्रजातिविशेषवदभाववान्वह्निव्याप्यधूमवांश्चपर्वतइत्याकारकनिर्ण
याद्नुमित्यनुत्पादापत्तेः तत्रनिरुक्तोभयसंबंधेनतादृशप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारताविशि
ष्टत्वस्यतथाविधव्याप्यप्रकारतायांसत्वात् नचनिरवच्छिन्नत्वावच्छेदकताव्यापकावच्छेदकताकत्व
स्यसंबंधघटकतयानोक्तदोषइतिवाच्यं तथासत्तिवह्निव्याप्यधूमवानयंपर्वतइत्यादिसंशयादप्य
नुमित्यापत्तेः एवंज्ञानव्यक्तिभेदेनविषयताभेदेमानाभावेननिर्णयीयपर्वतादिविशेष्यतानिरूपित
व्याप्यप्रकारतायाअपिसंशयीयतादृशप्रकारताविशिष्टप्रकारत्वाभिन्नतयावह्निव्याप्यधूमवान्पर्व
तइत्यादिनिखिलनिर्णयानामप्यसंग्रहप्रसंगाच्च यत्तुविरोधानवच्छिन्नसंयोगादिनिष्ठसांसर्गिक

विषयतानिरूपि [illegible] तायावन्त्वादिव्याप्यत्वावच्छिन्नप्रकारतातच्छालिज्ञानत्वमेव प्रवृत्ते निर्णयत्वं
संशये च धूमादिनिष्ठप्रकारतावच्छेदकसंयोगाद्यात्मकसंबंधांशे धूमाद्यभावकोटिविरोधस्य भासमा
नतया तदीयसंयोगादिनिष्ठसांसर्गिकविषयताया विरोधावच्छिन्नत्वात्तेनतोनुमित्यापत्तिः निश्चये च
विरोधस्य संसर्गघटकतया भानानभ्युपगमान्न दोषः अथ विरोधस्य धूमाभाववदवृत्तित्वादिरूपत
यातन्निवेशहेतुतावच्छेदकभेदेन परामर्शकारणतादिभेदो भवन्मतेपि दुर्वारः वह्निव्याप्यत्वावच्छि
न्नाभाववदवृत्तित्वादिरूपविरोधानवच्छिन्नत्वनिवेशे च वह्निव्याप्यधूमवान्न वा पर्वत इत्यादिसंशयाद
प्यनुमित्यापत्तेः तत्र वह्निव्याप्यत्वावच्छिन्नाभावस्य कोटितया तदधिकरणावृत्तित्वरूपविरोधस्य भा
नासंभवात् संशये एककोटिसंबंधांशे अपरकोटिविरोधस्यैव भानाभ्युपगमादिति चेत् स्यादेवं यदि

नव्यमतं
३३

धूमाभाववद्वृत्तित्वादिरूपविरोधानवच्छिन्नत्वसंयोगादिसांसर्गिकविषयतायां निवेश्यते तदेव न
किंतु निखिलविरोधनिष्ठावच्छेदकतायाः वह्निव्याप्यप्रतियोगिकाभावाधिकरणनिष्ठावच्छेदकता
निरूपकाधेयत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकाभावनिष्ठावच्छेदकतात्वेनानुगमय्य तदनिरूपकत्वमेव सं
योगादिनिष्ठसांसर्गिकविषयतायां निवेश्यते तत्रे च न काप्यनुपपत्तिः हेतुतावच्छेदकीभूतधूमत्वालो
कत्वादीनां विशिष्य निवेशाभावात् न च तथा सत्यालोकाभाववद्वृत्तित्वविशिष्टसंयोगसंसर्गकधूम
प्रकारकज्ञानादनुमित्यनुदयप्रसंग इति वाच्यं धूमवत्ताबुद्धौ आलोकाभाववद्वृत्तित्वादेः संसर्गघट
कतयाभाने मानाभावादिति तन्न तथा सत्यभावकोटिमात्रसंसर्गघटकतया विरोधावगाहिनः तादृ
शसंशयस्य संग्रहप्रसंगात् नहि निखिलसंशये कोटिद्वयसंसर्गांश एव विरोधो भासत इति वक्तुं युक्तं

विरोधविशिष्ट[illegible]संयोगादिसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकधूमाभावावगाहिबाधकालीनतादृशसंशये
विरोधविशिष्टसंयोगादिसंबंधेन पर्वते धूमभानासंभवात् न च तदानीं संशय एव नोत्पद्यत इति वाच्यं
शुद्धसंयोगविरोधावच्छिन्नविशेषणताभ्यां तथाविधधूमतदभावकोटिकसंशयोत्पत्तौ बाधकाभावात्
एवं शुद्धसंयोगपर्याप्तसांसर्गिकविषयतानियामकबाधाभावादिघटितसामग्र्या अपि विरोधविशिष्ट
कृ संयोगसंसर्गकज्ञानाव्यवहितप्राक्क्षणे सत्त्वेन तस्यापि शुद्धसंयोगपर्याप्तसांसर्गिकविषयताशालितया
तथाविधसंशयव्यावर्तनमशक्यमेव न च शुद्धसंयोगपर्याप्तसांसर्गिकविषयताशालिबुद्धिं प्रति विरो
धविशिष्टसंयोगसंसर्गकज्ञानसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वकल्पनात् तथाविधसंशयव्यावर्तनं संभवतीति

वाच्यं तथाविधानंतसामग्रीप्रतिबंधकताकल्पने महागौरवप्रसंगात् वस्तुतस्तु संशये विरोधस्य संस
र्गतयाभाने मानाभावे न वह्निव्याप्यधूमवान्नवा पर्वत इत्यादिनिखिलसंशयादनुमित्यापत्तिर्ब्रह्मणोपि
दुर्वारा [illegible] संशयस्य समुच्चयवैलक्षण्यानुरोधात् संशये विरोधभानस्यावश्यं स्वीकरणीयतया विरो
धानुपस्थितिकालीनसंशये विशेषणाज्ञानविरहेण विरोधस्य प्रकारतयाभानासंभवात्तस्य संसर्गतासिद्धि
रिति वाच्यं विरोधानुपस्थितिकाले संशयस्याप्रामाणिकतया संशयसमुच्चययोर्वैलक्षण्यानुरोधेन सं
शये विरोधस्य प्रकारतयापरवस्वीकरणीयत्वात् नचतत्र लिंगकनिखिलपरामर्शसाधारणनिश्चयत्वेनि
वेचनान्यथानुपपत्त्यैव विरोधस्य संसर्गताकल्पनमिति वाच्यं तदसंभवेपि हेतुतावच्छेदेन परामर्शहेतुतासं दकभे
भवात् नचैवं सत्यनंतकार्यकारणभावकल्पने गौरवमिति लाघवाद्विरोधस्य संसर्गतासिद्धिरिति वाच्यं कार्य

कारणाभावकल्पनालाघवबलात् विषयतासिद्धौ तुल्ययुक्त्या संशयव्यावृत्तं निखिलधूमालोका
दिनिश्चयमात्रनिष्ठामतिरिक्तवह्न्यादिनिरूपितविलक्षणविषयतां स्वीकृत्य तादृशविषयतावत्त्वेन
धूमालोकादिनिखिललिंगकानुमितिहेतुतापत्तेः एवमपि बहुपदार्थघटितव्याप्त्यादिविषयतानां
तथाविधनिश्चयत्वस्य चानिवेशेन लाघवसंभवात् तस्मादेतादृशबाधकस्य जागरूकतया कार्यका
रणाभावकल्पनालाघवबलाद्विषयतासिद्धिरप्रामाणिकीति न किंचिदेतत् अत्रोच्यते स्वनिष्ठप्रतियोगि
तावच्छेदकताकभेदवत्त्वस्यावच्छिन्नवह्न्यादिव्याप्यत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नवि
शेष्यताकत्वोभयसंबंधेन प्रकारविशिष्टज्ञानत्वमेव प्रकृते व्याप्यवत्तानिर्णयत्वं भेदप्रतियोगितावच्छे
दकता च स्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिकाया अनुयोगितासंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतातन्निरूपकाभाव

व्यमतं
२५

प्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यताकत्वसंबंधावच्छिन्नाग्राह्याभवत्तिश्च वह्निव्याप्यालो
कवान्नवापर्वतः पर्वतोवह्निव्याप्यधूमवांश्चेत्याद्यांशिकनिर्णयोपितथाविधोभयसंबंधेनधूमत्वरू
पप्रकारविशिष्टः तत्रहि धूमाभावस्याप्रकारतया दर्शिततथाविधपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यताक
त्वसंबंधेनधूमत्ववतोभेदस्यसत्वात् धूमत्वावच्छिन्नव्याप्यत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छि
न्नविशेष्यताकत्वस्यापितत्रसत्वाच्च अत्रचतादृशाभेदप्रतियोगितावच्छेदकताघटकसंबंधांतःपा
तिस्वनिष्ठावच्छेदकतायांस्वनिरूपकावच्छेदकतानिरूपितत्वसंबंधेनव्याप्यत्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्ना
वच्छेदकताविशिष्टंयत्तदन्यत्वंविशेषणंदेयं अन्यथानीलधूमाभाववान्पर्वतः वह्निव्याप्यधूमवां
श्चपर्वतइत्याद्याकारकनिर्णयासंग्रहप्रसंगात् विशिष्टधूमत्वस्यधूमत्वानतिरिक्ततया नीलधूम

त्वावच्छिन्नाभावस्यापि धूमत्वावच्छिन्नाभावत्वात् तथाविधविशेषणोदत्ते तु नैव दोषः तत्र हि धूमत्व
निष्ठायाऽभावप्रकारतानिरूपितधूमादिनिष्ठानुयोगितासंसर्गावच्छिन्नावच्छेदकतावच्छेदकतायाः
स्वनिरूपकावच्छेदकतानिरूपितत्वसंबंधेन नीलनिष्ठावच्छेदकताविशिष्टत्वात् व्याप्यत्वनिष्ठावच्छे
दकताभिन्नत्वनिवेशात् धूमत्वादिनिष्ठायाः वह्निव्याप्यधूमाभावादिकोटिक संशयीयाऽभावप्रका
वच्छेदकता रतानिरूपितानुयोगितासंसर्गावच्छिन्नधूमादिनिष्ठावच्छेदकतायाः स्वनिरूपकावच्छेदकतानिरू
[illegible] पितत्वसंबंधेन व्याप्यत्वनिष्ठावच्छेदकताविशिष्टत्वेपि न क्षतिः तादृशधूमत्वनि
ष्ठावच्छेदकतायां स्वनिरूपकावच्छेदकतानिरूपितत्वसंबंधेन व्याप्यनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकता त्व
विशिष्टान्यत्वस्य सत्वात् एवं तथाविधस्य निष्ठावच्छेदकतायां निरवच्छिन्नत्वमपि निवेशनीयं तेन जा

नव्यमतं
२६

त्तिविशेषत्वादिनाधूमत्वादिकमभावविशेषणतापन्नधूमाद्यंशेऽवगाहमानस्यजातिविशेषवदभाववान्प
र्वतः वह्निव्याप्यधूमवांश्चपर्वतइत्यादिनिर्णयस्यनासंग्रहः तत्रतादृशधूमत्वनिष्ठावच्छेदकतायाजाति
प्य विशेषावच्छिन्नत्वात् एवंस्वावच्छिन्नव्या[illegible]त्वावच्छिन्नप्रकारतेत्यत्रस्वावच्छिन्नत्वंस्वनिष्ठावच्छेदकतानि
रूपकत्वं तत्रापिस्वनिष्ठावच्छेदकतायामुक्तविशेषणद्वयंदेयं तेनवह्निव्याप्यनीलधूमवान्नवापर्वत
त इत्याद्याकारकसंशयीयाभावप्रकारतानिरूपितधूमादिप्रकारतानिरूपितधूमत्वादिनिष्ठावच्छेदक
तायाः स्वनिरूपकावच्छेदकतानिरूपितत्वसंबंधेननीलादिनिष्ठावच्छेदकताविशिष्टत्वेपिजातिवि
शेषवत्त्वान्नवापर्वतः इत्यादिसंशयीयाभावप्रकारतानिरूपितधूमत्वनिष्ठावच्छेदकतायाः स्वाव
च्छिन्नत्वेपिचनक्षतिः प्रथमेधूमत्वादिनिष्ठायाः पक्षविशेष्यतानिरूपितप्रकारतावच्छेदकतायाः स्व
निरूपकावच्छेदकतानिरूपितत्वसंबंधेनतादृशनीलादिनिष्ठावच्छेदकताविशिष्टत्वात् द्वितीयेतथा

विधधूमत्वादिनिष्ठावच्छेदकतायाजातिविशेषावच्छिन्नत्वात् नीलधूमत्वाद्यवच्छिन्नलिंगकपराम
र्शानांच भवन्मत इवैतन्मतेपि पृथगेव हेतुत्वं तथाप्येतन्मते शुद्धधूमत्वालोकत्वादिरूपलिंगता
वच्छेदकभेदेन परामर्शकारणतादिभेदाभावेन लाघवस्याक्षतत्वात् एतेन विशिष्य हेतुतावच्छेद
कविषयतामनिवेश्य वन्ह्यभाववद्वृत्तित्वावच्छिन्नप्रकारताशालिनिर्णयित्वेनानुमितिहेतुत्वे व्यभिचा
रस्य हेत्वाभासतानुपपत्तिः व्यभिचारज्ञानसत्वेपि उदर्शितकारणतावच्छेदकावच्छिन्नस्य व्याप्त्यंशेनि
धर्मितावच्छेदक[illegible]ग्रहस्यासत्त्वोबाधकाभावेन तदानीमनुमितिस्युत्पादेन तस्यानुमितिविरोधित्वाभा
वात् नचानुमितिजनकतावच्छेदकीभूतसधर्मितावच्छेदक[illegible]व्याप्तिग्रहविरोधित्वेनैव व्यभिचार
स्य हेत्वाभासत्वमुपपद्यत इति वाच्यं अनुमितिजनकीभूतयत्किंचित्ज्ञानविरोधिज्ञानविषयत्वे

नव्यमतं
२७

मेव हेत्वाभासत्व[redacted]स्वीकारे धूमलिंगकानुमितिजनकी
भूतधूमद्रव्यत्वोभयलिंगकस[redacted]नपराम[redacted]। धिज्ञानविषयतया द्रव्यत्वनिष्ठवह्निव्य
भिचारस्यापि धूमलिंगकानुमितौ हेत्वाभासत्वापत्तेः तथा च यत्प्रयुक्तः क्वचिदनुमित्यनुत्पादः स
एव हेत्वाभासः न च व्यभिचारप्रयुक्तः कुत्राप्यनुमित्यनुत्पादः तज्ज्ञानसत्त्वेपि निर्धर्मितावच्छेदक
व्याप्तिग्रहोत्पत्त्यानुमित्युत्पादस्यावश्यकतया तज्ज्ञानस्यानुमित्यनुत्पादप्रयोजकत्वविरहादि
[redacted]त्यपि निरस्तं निर्धर्मितावच्छेदकव्याप्तिग्रहस्योपदर्शितोभयसंबंधेन प्रकारविशिष्टत्वाभावाद
नुमित्यजनकतयानुमितिजनकीभूतसधर्मितावच्छेदक[redacted]व्याप्तिग्रहविरोधित्वेन व्यभिचा
रस्य हेत्वाभासत्वोपपत्तेरिति अथ भवन्मते वह्निव्याप्यधूमाभाववान् पर्वतः पर्वतो वह्निव्याप्यधू
मवांश्चेत्यादिसमुच्चयात्मकज्ञानादनुमित्यनुदयप्रसंगः तस्यतादृशपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यता

कत्वसंबंधेन धूमत्वादिविशिष्टतया तद्भेदस्य तत्राभावादिति चेन्न संशयसमुच्चययोर्वैलक्षण्योपप
त्तये ऽवच्छेदकावच्छेदेनान्यतरकोट्यवगाहिज्ञानं संशयः सामानाधिकरण्यमात्रेणोभयकोट्य
वगाहिज्ञानं समुच्चय इत्यवश्यमुपगंतव्यं एवं च पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्यमात्रावगाहिप
रामर्शस्य पक्षतावच्छेदकावच्छिन्नत्वावगाहिपरामर्शस्य च हेतुताया भिन्नत्वेन पक्षतावच्छेदकसा
मानाधिकरण्यमात्रावगाहिपरामर्शहेतुतायां भेदप्रतियोगितावच्छेदकताघटकसंबंधांतर्गतताभा
वप्रकारतायां पर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतासंसर्गावच्छिन्नत्वस्य द्वितीयसंबंधघटकीभूतव्याप्यत्वा
वच्छिन्नप्रकारतायां शुद्धसंयोगसंसर्गावच्छिन्नत्वस्य च निवेशनेन तथाविधपरामर्शनिष्ठानुमितिज
नकतावच्छेदकाक्रांततया तादृशसमुच्चयात्तत्रानुमित्यनुपपत्तिः केचित्तु सर्वत्र संशये समुच्चयवैल

पर्वतत्वव्यापक
त्वविशिष्टविशे
ष्यतेत्यर्थः

नव्यमतं
२८

श्रीयाथकोप्यधिकरणीयोः संसर्गतावच्छेदकतः परस्परं विरोधोभासत इति वह्निव्याप्यधूमवान्न
वेतिसंशये धूमस्य धूमाभावाधिकरणावृत्तित्वरूपविरोधावच्छिन्नसंयोगः धूमाभावस्य च धूमाधिक
रणावृत्तित्वरूपविरोधावच्छिन्नविशेषणताविशेषः संसर्गतया भासते तथा च स्वावच्छिन्नप्रतियोगिता
काभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितविरोधावच्छिन्नविशेषणताविशेषनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपित
पर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यताकत्वसंबंधावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्त्व व्याप्तिप्र
कारतानिरूपितस्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसंबंधेन किंचि
द्धर्मविशिष्टज्ञानत्वमेव हेतुतावच्छेदकाघटितं समूहालंबनसाधारणं निश्चयत्वं नतु धूमाधिकरणावृत्तित्वा
दिरूपविरोधस्य हेतुतावच्छेदकधूमत्वादिघटितत्वात्कथं धूमत्वादिकमनिवेश्य एतन्निश्चयत्वं सावचं
चि नचकिंद्धर्मावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपितायाः अधिकरणनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिताया आधेयत्वनि

ष्टावच्छेदकतातन्निरूपितायाऽभावनिष्ठावच्छेदकतातन्निरूपकत्वमेवविरोधावच्छिन्नत्वपदार्थः तथाच
नहेतुतावच्छेदकनिवेशइतिवाच्यं यत्राव्याप्यवृत्तित्वज्ञानकालीनवह्निव्याप्यधूमवान्धूमाभाववांश्चप
र्वतइतिसमुच्चयेआलोकाधिकरणवृत्तित्वरूपविरोधावच्छिन्नविशेषणताविशेषस्यधूमाभावसंबंध
त्वेनभानंतादृशसमुच्चयासंग्रहइतिचेन्न तद्धर्मावच्छिन्नविरोधस्यैवतद्धर्मावच्छिन्नाभावसंसर्गतावच्छे
दकत्वमाभानांगीकारेणआलोकाधिकरणवृत्तित्वरूपविरोधावच्छिन्नविशेषणतासंसर्गकधू
माभावप्रकारकज्ञानस्यालीकत्वमास्यावच्छिन्नाभावप्रकारतानिरूपितायाकिंचिद्धर्मावच्छिन्नाधिकर
णवृत्तित्वरूपविरोधावच्छिन्नविशेषणताविशेषनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपितपर्वतत्वाद्य
वच्छिन्नविशेष्यता[illegible]कत्वसंबंधावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्वघटितत्वादुभ
यसंबंधेनकिंचिद्धर्मविशिष्टज्ञानत्वरूपनिर्णयत्वस्यानुमितिजनकतावच्छेदकत्वे[illegible]दोषाभावात्

नव्यमतं
२९

वत्त्वात्मकस्वविशिष्टाया विशेषणताविशेष्यनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्न
विशेष्यताकत्वस्य भेदप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकसंबंधत्वाभ्युपगमान्न दोषः सांसर्गिकवि
षयतायां स्ववैशिष्ट्यं च स्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नप्रकारतानिरूपित
अभावप्रकारतानिरूपितत्व स्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकावच्छेदकतानिरूपकाधिकरणानिष्ठाव
वह्नि च्छेदकतानिरूपकाधेयत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकाभावनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितत्वोभयसंबं
धेनालोकाधिकरणावृत्तित्वरूपविरोधावच्छिन्नविशेषणतासंसर्गकधूमाभावप्रकारकसमुच्च
यीयविशेषणताविशेष्यनिष्ठसांसर्गिकविषयतायां चैतादृशोभयसंबंधेन कस्यापि धूमस्य वै
शिष्ट्यं धूमत्वस्य द्वितीयसंबंधविरहात् आलोकत्वस्य च प्रथमसंबंधविरहादिति स्यादेतत्

यत्रसंशयेस्तु विशेषणताविशेष्यसंबंधेन धूमाभावस्य धूमाभावाधिकरणावृत्तित्वरूपस्य विरो
धावच्छिन्नसंयोगादिना धूमस्यावगाहनं तादृशसंशयवारणासंभवः तस्य धूमाभावप्रकारता
निरूपितविरोधावच्छिन्नविशेषणतासंसर्गकत्वाभावात् न च सर्वत्र संशये कोटिद्वयाधिकरणयो
रेव संसर्गतावच्छेदकतया कोटिद्वयस्य विरोधो भासत इति वाच्यं विरोधावच्छिन्नविशेषणतावि
शेष्यावच्छिन्नप्रतियोगिताकधूमाभावाभावस्य निर्णयकालेस्तु विशेषणताविशेषेण धूमाभा
वप्रकारकस्य विरोधावच्छिन्नसंयोगादिना च धूमप्रकारकस्य संशयस्योत्पत्तौ बाधकाभावात् कोटि
द्वयस्यैव भासकसामग्रीसत्वात् विरोधविषयकस्य तस्य समुच्चयत्वासंभवात् एवं यत्र संशये कोद्व

धिकरणयोः संसर्गतावच्छेदकत्वेन विरोधस्य न भानमपितु स्वातंत्र्येणैककोट्यंशेऽपरकोटेर्विरो
धसंबंधेन भाने तादृशसंशयवारणासंभवः एवं एककोट्यंशेऽपरकोटिविरोधप्रकारकस्यापि सं
शयस्य नवारणासंभवति एतेन स्वनिष्ठनिरूक्तसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्त्वव्या
प्तिप्रकारतानिरूपितस्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितधूमसंयोगनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपितपर्व
तत्वावच्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसंबंधेन किंचिद्धर्मविशिष्टज्ञानत्वं निर्णयत्वमिति परास्तं मैवं ·
स्वावच्छिन्नाभावप्रकारतानिरूपितपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यताकत्वं स्वावच्छिन्नप्रकारता
निरूपितविरोधावच्छिन्नसंयोगादिनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्य

तावत्वोभयसंवंधावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्वस्यापि संबंधमध्ये निवे
शनीयत्वात् स्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितविरोधावच्छिन्नसंयोगादिनिष्ठसांसर्गिकविषयते·
स्यस्वस्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितत्वस्वावच्छिन्नप्रतियोगितासंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपकाभा
वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकाधिकरणनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकाधेयत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरू
पकाभावनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकत्वोभयसंबंधेन स्वविशिष्टसंयोगनिष्ठसांसर्गिकविषयते
त्यर्थः तेन पर्वतवह्निव्याप्यधूमवान् धूमाभाववांश्चेति समुच्चये आलोकाभावाधिकरणवृत्ति

नव्यमते

३१ त्वरूपविरोधावच्छिन्नसंयोगस्य धूमसंबंधत्वेन भाने तादृशसमुच्चयस्य नासंग्रहः यत्रसंश
येकोट्यधिकरणयोः संसर्गविधया न विरोधभानं किंतु स्वातंत्र्येणैककोट्यंशे विरोधसंबं
धेनापरकोटेः प्रकारतया भानं तादृशस्य धूमाभावांशे विरोधसंबंधेन धूमावगाहिनः सं
शयस्य [illegible]वारणाय स्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितत्व स्वावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपकाधिकरणनि
ष्ठावच्छेदकतानिरूपकाधेयत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपक[illegible] अभावनिष्ठसांसर्गिकविषयतानि·
क रूपत्वोभयसंबंधेन स्वविशिष्टाया विशेष्यतात्वत्व स्वावच्छिन्नाभावप्रकारतानिरूपित[illegible]पस
तावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसंबंधेन स्वनि[illegible]ष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवग

[illegible]

[illegible] रवे धूमाभावविरोधसंबंधेन [illegible] मेशाप्रवारणा

पत्वावच्छिन्नाभावप्रकारता [illegible] तत्वात्वावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपकाभावनिष्ठावच्छेदकतानिरूपका
धिकरणनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकाधेयत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकाभावनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपक
त्वोभयसंबंधेन स्वविशिष्टविशेष्यतावत्वस्वावच्छिन्नाभावप्रकारतानिरूपितप्रसक्ततावच्छेदकावच्छिन्नविशे
ष्यताकत्वोभयसंबंधावच्छिन्नत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्वमपि संबंधे निवेश्यं [illegible]
धूमाभावांशे धूमाधिकरणारजितत्वप्रकारः तद्वारणाय च स्वावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपकाधिकरणनि

[illegible]तताधेयत्वनिष्ठप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारतानिरूपिताभावनिष्ठप्रकारतानि
रूपितत्वस्वावच्छिन्नाभावत्वावच्छिन्नत्वोभयसंबंधेनस्वविशिष्टविशेष्यतावत्वस्वावच्छिन्नाभा
व[illegible]कारतानिरूपितपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसंबंधावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रति
योगिताव[illegible]च्छेदकताकभेदवत्त्वनिवेशे धर्मांशे धर्माभावाधिकरणवृत्तित्वरूपविरोधप्रकारक
संशयस्यकारणायस्वावच्छिन्नप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपकाभाव
निष्ठप्रकारतानिरूपिताधिकरणनिष्ठप्रकारतानिरूपिताधेयत्वनिष्ठप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्न
प्रकारतानिरूपिताभावनिष्ठप्रकारतानिरूपितत्वस्वावच्छिन्नत्वोभयसंबंधेनस्वविशिष्टविशे
ष्यतावत्वस्वावच्छिन्नाभावप्रकारतानिरूपितपक्षतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसं

वधावच्छिन्नत्वनिरूपितप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्त्वमपि निवेश्यं॥ वस्तुतस्तु सर्वत्र संशये समुच्चे
यवैलक्षण्यापत्तेः कोट्यंशेऽन्योन्यं विरोधस्य प्रकारतयैव भानमुपेयं तेन च विरोधानुपस्थितिका
लीनसंशये विरोधस्य प्रकारतया भानासंभवः विरोधस्याभाववत्तया धूमाधिकरणादिरूप
विशृंखलपदार्थविषयकज्ञानाद्विशेष्ये विशेषणमितीरीत्या तज्ज्ञानस्यासंभवादिति वाच्यं वि
रोधानुपस्थितिकालीनसंशयस्याप्रामाणिकत्वात् यदा संशयोऽनुभवसिद्धः फलबलेन तत्र
वेऽनंततः स्मरणादिरूपस्यैव विरोधज्ञानस्य कल्पनात् यदा च प्रत्येककोटिद्वयोपस्थितिरा
नुभाविकी विरोधज्ञानाभावश्च प्रामाणिकः तदनंतरं विरोधज्ञानानंतरमेव वक्ष्यमाणैकविलंबेन
प संशयः [illegible] विलंबस्य [illegible] निर्णयत्वान्नत्वेदानीं कोटिद्वयोपस्थित्यनंतरमेव प्रत्येककोटि

टिविशिष्ट बुद्धिसामग्रीबलात्प्रसक्तकोटिविशिष्टबुद्ध्यापत्तिः इष्टापत्तौ चाधिकी यक्षणेऽपि संश
यानुप नः॥ १ वेज्ञानस्य विरोधाविषयकत्वेन निर्णयरूपतया अव्याप्य वृत्तित्वं ज्ञानाभावस
हितस्यविपरीतकोटिविशिष्टबुद्धिसामान्यप्रतिबंधकत्वादिति वाच्यं॥ विरोधस्य संसर्गतयाभा ५
नेऽपि विरोधसंबंधेनैककोट्यंशे परकोटेर्बाधे विरोधावच्छिन्नसंयोगेन तादृशविशेषणतया
चैकोट्यधिकरणांशे बाधे विरोधोपस्थितिशून्यकाले प्रसक्तसामग्रीशात्कोटिद्वयविशिष्ट ५
बुध्यापत्तेः॥ इष्टापत्तौ च क्षणद्वयविलंबेनापि संशयासंभवात्तद्वारणाय च यदि विरोधसंबं
धाविषयकत्वं न ऊर्मिकैककोटिकविशिष्टबुद्धिं प्रत्यपरकोटिविरोधभासकसामग्र्यभावविशिष्ट
व्याप्यवृत्तित्वज्ञानाभावविशिष्टापरकोटिविशिष्टबुद्धिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वं कल्पनेनदा

नर्मपिविरोधाप्रकारकैककोटिविशिष्टबुद्धिंप्रतिअपरकोटिविरोधानुपस्थितिविशिष्टापर
कोटिविशिष्टबुद्धिसामग्र्याःप्रतिबंधकत्वस्यकल्पनीयतयानतादृशापत्तिरिति॥नचवि
रोधस्यसंसर्गतयैवभानंकुतोनोपेयतइतिवाच्यं॥वह्न्यपदार्थघटितविरोधसांसर्गिकवि
षयतायाःकुत्रापिज्ञानेऽकल्पनात् क्लृप्तविषयतयैवसंशययोर्वैलक्षण्योपपत्तावतिरिक्तवि समुच्चय
षयतायांमानाभावात्संशयातिरिक्तज्ञानेविरोधस्यसांसर्गिकविषयतायाअनुभवसिद्ध
त्वेपिसंशयसमुच्चयवैलक्षण्यायविरोधस्यसंसर्गतासंशयेस्वीक्रियतेतदनुरोधेनघ
टादेर्वंसमवायेनिगमनाविरहात्विरोधस्यसंसर्गतायाज्ञानांतरेक्लृप्तत्वेघटादेरपिसांसर्गि
कविषयतायाज्ञानांतरेक्लृप्तत्वेनाक्लृप्तकल्पनाविरहात्॥अथकोयंविरोधित्वज्ञानदशा

नव्यमते

३९

स्या

ं संशयान[illegible]र्नानुभवसिद्धत्वेन विरोधस्यैव संसर्गताभ्युपगमो न घटादेः। न थासति क्वोघार
[illegible]रुद्धत्वज्ञानदशायामपि संशयापत्तेः घटादिसंसर्गकज्ञाने विरुद्धत्वज्ञानस्याविरोधित्वा
दिति घटादिसंसर्गकज्ञानं प्रत्येव विरुद्धत्वज्ञानस्य प्रतिबंधकत्वकल्पने गौरवं विरोधस्य
सांसर्गिकविषयतास्वीकारे तु विरोधज्ञानं प्रत्येव विरुद्धत्वज्ञानस्य प्रतिबंधकतयैव निर्वाहइ व
ति चेन्न विरोधसंसर्गकज्ञानं प्रत्यपि अविरुद्धत्वज्ञानस्य प्रतिबंधकत्वाकल्पनात् न हि सं
सर्गांशे बाधः प्रतिबंधकः अतिरिक्तप्रतिबंधकताकल्पने तु घटादिसंसर्गकज्ञानं प्रत्येपि प्रति
बंधकत्वकल्पनसंभवादित्याहुः॥ अन्ये तु स्वावच्छिन्नविषयतानिरूपिताधिकरणविषयता
२२ निरूपिताधेयत्वविषयतानिरूपिताभावविषयतावत्त्वसंबंधावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगिता

वच्छेदकत्वाकभेदवत्त्वव्याप्तिप्रकारतानिरूपितत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छि
न्नविशेष्यताकत्वोभयसंबंधेनप्रकारविशिष्टज्ञानत्वमेव निर्णयत्वं तादृशाभावविषयतावत्
त्वं तत्त्वनिरूपकत्वस्वनिरूपिताभावविषयतावच्छेदकावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्य
वच्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसंबंधेनबोध्यं ॥ संशयसमुच्चययो वैलक्षण्यानुरोधेन संशये वि
रोधभानमवश्यमंगीकार्यं तच्चैवोपस्थितविरोधस्य प्रकारतया भानमनुपस्थितस्य च संस
र्गतयेतिविशेषः एवं च वह्निव्याप्यधूमवानयं धूमविरुद्धधूमाभाववानिसाकारकविरोध
प्रकारकसंशयस्य तथाविधाभावविषयतावत्त्वसंबंधेन धूमत्ववत्त्वेऽपीदृशस्य तत्रासत्त्वेन त
तद्घटितोभयसंबंधेनप्रकारविशिष्टत्वाभावान्न ततोऽनुमितिः एवं सांसर्गिकविषयतादि

नव्यमतं

३५

निरूपिताभावविषयतानिरूपिताधिकरणविषयतानिरूपितवृत्तित्वविषयतानिरूपिताभावविषयता ३

साधारण्[illegible]नाधिकरणविषयतादीनांनिवेशात् विरोधसंसर्गकस्यनिखिलसंश

[illegible]॥ अत्रएककालीनत्वसंबंधेनविरोधप्रकारकसमुच्चयसंग्रहायस्वरूपसंबं

धानवच्छिन्नप्रकारतान्यत्वमभावविषयतायांनिवेशनीयंनतुस्वरूपसंबंधावच्छिन्नत्वंत

थासतिविरोधसंसर्गकसंशयस्यसंग्रहापत्तेः॥ नचैवमपिप्रकारतयासंसर्गतयावाधूमा

भावादिप्रतियोगिकविरोधावगाहिनःसंशयादनुमित्यापत्तिरितिवाच्यं॥ स्वावच्छिन्नविष

यतावत्त्वसंबंधावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदांतरस्यापिकारणतावच्छेद

कतावच्छेदकसंबंधमध्येनिवेशनीयत्वात्॥ तादृशाभावविषयतावत्त्वंचस्वनिरूपकत्वस्व

निरूपितविषयतावच्छेदकतावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितत्ववृत्तित्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यतावत्त्वोभय

२४

संबंधेन बोध्यं।। अत्र च सांसर्गिकविषयतादि साधारणविषयतात्वेनैवाभावविषयतादीनां निवेशात्
धर्माभावप्रतियोगिकविरोधप्रकारकाणां तथाविधविरोधसंसर्गकाणां च निखिलसंशयानामेव वा
रणं संभवतीति न कोप्यनुपपत्तिरित्याहुः।। अपरे तु।। अव्याप्यवृत्तित्वज्ञानोत्तरत्वमेव संशयात्तु समु
च्चयस्य वैलक्षण्यं न तु विषयताकृतं वैलक्षण्यं। अव्याप्यवृत्तित्वं च तद्धर्मविशिष्टतद्धर्मावच्छिन्ना
स्वधूमत्वं भावाधिकरणवृत्तित्वमेव।। एवं च स्वावच्छिन्नत्वस्वावच्छिन्नप्रतियोगितासंसर्गावच्छिन्नप्रकारता
निरूपिताभावप्रकारतानिरूपिताधिकरणप्रकारतानिरूपितवृत्तित्वप्रकारतानिरूपितत्वोभयसं
बंधेन विवक्षितधर्मविशिष्टाया स्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितप्रतियोगित्वनिष्ठसांसर्गिकविषयतानि
रूपिताभावप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यताकत्वसंबंधावच्छिन्नत्वनिष्ठप्रतियोगिता
२ स्वीयविशेष्यतानवच्छेदकावच्छिन्नत्वसंबंधावच्छिन्नत्वानत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावविशिष्टाया

वच्छेदकता[illegible]वत्त्वव्याप्तिप्रकारतानिरूपितत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशे
[illegible]त्वानुपसंबंधेन किंचिद्धर्मविशिष्टज्ञानत्वमेव हेतुतावच्छेदकाघटितं निर्णयत्वं ज्ञाने वतत्तु
रूपीयत्वं निवेशनीयं तेन एकपुरुषीयधूमो धूमाभावाधिकरणमिति रिसमाप्य इति तज्ज्ञानोत्त
स्वसमव्याप्यवृत्ति लक्षणं रोत्पन्नपुरुषांतरीयसंशयान्नानुमित्सापत्तिः॥ वस्तुतस्तु स्वसमानाधिकरणज्ञानाभावविशिष्ट
स्वीयप्रकारत्वाभावविशिष्टत्वस्वनिरूपितत्वोभयसंबंधेन ज्ञानविशिष्टव्याप्यप्रकारतानिरू
पितपर्वतत्वाद्यवच्छिन्नविशेष्यताशालिज्ञानत्वमेव निर्णयत्वं॥ अत्र विशिष्टत्वांतस्य स्वनिष्ठा
वच्छेदकतानिरूपकाधिकरणनिष्ठावच्छेदकतानिरूपक इति त्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकत्वा
३५ नत्वावच्छिन्नप्रतियोगित्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकतानिरूपकाभावनिष्ठावच्छेदकतानिरूपकत्व

स्वप्रकारता

स्वनिष्ठनिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकताकत्वोभयसंबंधेन स्वविशिष्टायाप्रकारतानिष्ठत्व
निःसीमितातन्निरूपकाभाववत्त्वमित्यर्थः॥ ज्ञानाभावस्य स्वीयपूर्वोक्तोभयसंबंधेन किंचिद्धर्मविशि
ष्टयाविशेष्यतानवच्छेदकावच्छिन्नत्वसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताको बोध्यः॥ प्रकारत्वाभाव
स्यस्वनिरूपितप्रतियोगित्वनिष्ठसांसर्गिकविषयतानिरूपिताभावप्रकारतानिरूपितविशेष्यता
वच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितत्वस्वावच्छेदकावच्छि[illegible]न्नत्वोभयसंबंधावच्छिन्न
प्रतियोगिताको बोध्यः॥ धूमाभावाधिकरणवृत्तिर्धूम इत्याद्याकारकाव्याप्यवृत्तित्वज्ञानोत्तरो
[illegible]ऽयं वह्निव्याप्यधूमवानेतदभाववांश्च पर्वत इत्याद्याकारकसमुच्चये प्रतियोगितासंबंधाव
च्छिन्नधूमादिप्रकारतानां ज्ञानाभावविशिष्टतदानीं तादृशसमुच्चयात्मकज्ञानसमानाधिक

नव्यमत

३७ रणस्योक्तानामप्यवृत्तित्वज्ञानस्यनिरुक्तसंबंधेनसमुच्चयात्मकज्ञानीयप्रतियोगितासंबंधावच्छिन्न
या [illegible]प्रकारतायांसत्वात्तोज्ञानाभावविशिष्टप्रकारमास्तदानींतादृशज्ञानीयव्याप्यप्रकारता
यामभावसत्वात्तेनतादृशसमुच्चयादनुमित्यनुपपत्तिः॥ एवंप्रतियोगित्वनिष्ठसांसर्गिकविषयता
निरूपिताभाव[illegible]रतायांस्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावत्वावच्छिन्नत्वस्वावच्छिन्नप्रकारता
निरूपितत्वाधिकरणप्रकारतानिरूपितवृत्तित्वप्रकारतानिरूपितत्वोभयसंबंधेनकिंचिद्धर्मविशिष्ट
यस्वीयविशेष्यतातदवच्छेदकावच्छिन्नत्वसंबंधावच्छिन्नस्वसमानाधिकरणज्ञानत्वावच्छिन्न
२६ प्रतियोगिताकाभावविशिष्टत्वंनिवेशनीयं। तेनधूमाधिकरणवृत्तिधूमाभाववइत्याद्याकारकाव्या
प्यवृत्तित्वज्ञानेनानरोत्पन्नाद्वह्निव्याप्यधूमवान्नतदभाववांश्चपर्वतइत्याद्याकारकसमुच्चयदपिना

जुमेत्यनुपपत्तिरिस्त्वतु॥ नवीनास्तु सर्वत्र संशये विरोधादिभानस्यावश्यकत्वा[illegible] णिकृतयासमुच्चय
श्री वैलक्षण्यायस[illegible]भावाभावोभयप्रकारतानिरूपितैकैव विशेष्यताभ्युपेयते समुच्चये च भावाभा
वोभय[illegible]रतानिरूपिताविशेष्यताभिन्नैव अत एव विरुद्धोभयप्रकारतानिरूपितैकविशेष्य
ग्रंथ ताशालिज्ञानं संशय इति संशयलक्षणं [illegible]कारैरुक्तं॥ एवं च प्रकारताद्वयानिरूपितव्याप्यप्रका
प रतानिरूपितवैतत्वाघवाच्छिन्नविशेष्यताशालिज्ञानत्वमेव निर्णयत्वं॥ प्रकारताद्वयानिरूपितत्वं
च स्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितत्वस्वाभिन्ननिष्ठप्रकारतानिरूपितत्वोभयसंबंधेन प्रकारताविशि
ष्टान्य[illegible]बानोद्दित्वस्य तु वैचित्र्येपि क्षतिः॥ न चोक्तापि विशेष्यतासंशयसामग्र्याः प्रतिबंध
कत्वं [illegible]रातु न चेदमेव गौरवमिति वाच्यं॥ परामर्शस्यानुमितिकारणतायां व्याप्याभा
प्रसक्तं वादिविशिष्ट[illegible]प्रतिबंधकताया भिन्नविषयकानुमितिसामग्रीनिष्ठविषयभेदप्रभिन्नानं
धारणीतन्नियामकसामग्र्याः संशयपूर्वसत्वादिति वाच्यं नादृशाविशेष्यताशालिबुद्धिं प्रतिसंशयसा ३

तत्प्रतिबंधकतायां च लघुतरनिरूप्यत्वस्यावच्छेदकांशे निवेशादवच्छेदकलाघवेन बहुतरस्यापि का
रणभावकल्पनेन च तथाविधसंशयस्यापि प्रतिबंधकत्वकल्पनागौरवाभावात्॥ न चैता
दृशरूपेणानुमितिप्रतिहेतुत्वे व्याप्यंशे निर्धर्मितावच्छेदकस्य हेत्वाप्यनुमितिहेतुतया व्यभि
चारस्य हेत्वाभासत्वानुपपत्तिरिति वाच्यं॥ कथायां परोक्तस्य हेतौ व्यभिचारे समुद्भाविते
ऽप्रामाण्यसंशयानास्कंदितपरामर्शानुपपत्त्या तस्य हेत्वाभासत्वसंभवात्॥ सधर्मिता
वच्छेदकज्ञानविरोधितामादाय तल्लक्षणसत्वाच्च॥ वस्तुतस्तु संशयसमुच्चययोर्वैलक्ष
ण्यात्संशये भावाभावप्रकारतानिरूपितविशेष्यतयोरवच्छेदकावच्छेदकभावः स्वीक्रिय
ते एवं च वह्न्यादिव्याप्यभावप्रकारतानिरूपितविशेष्यतानवच्छिन्नायां वह्न्यादिव्या
प्यत्वावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यतायां लिङ्गज्ञानत्वमेव निर्ण

व्याप्या

यत्वं॥ एतेन एकत्रद्वयमितिरीत्या वह्निव्याप्यधूमवद्व्याप्यालोकाभाववांदिकमवगाहमानस्य
वह्निलोकाभाववान्पर्वतो वह्निव्याप्यधूमवानित्यादिनिर्णयस्यासंग्रहप्रसंगः नस्य वह्निव्या
प्यधूमवान्पर्वतः वह्निव्याप्यालोकाभाववांश्च पर्वत इत्याद्याकारकसमूहालंबनादेलक्षण्या
पपत्रयेधूमालोकाभावादिप्रकारतानिरूपितैकविशेष्यताशालित्वस्यावश्यं स्वीकरणीय
त्वात्॥ अवैलक्षण्यं इष्टापत्तौ चेन्नुभवविरोधात्॥ एवं पर्वतत्वावच्छेदेन वह्निव्याप्यधूमा
दिकं नीलपर्वतत्वविशिष्टे वृत्तदभावमवगाहमाने संशये विशेष्यतयोरैक्यसंभवेन तस्मा
दनुमित्यापत्तिः तदसंभवश्च॥ अवच्छेदकभेदात् नीलपर्वतो वह्निव्याप्यधूमवान्नवेत्यादि
संशयादेवैलक्षण्यापत्ताश्चेतिपरास्तं॥ एकत्रद्वयमितिरीत्योक्तनिर्णये भावाभावप्रकारता

नव्यमत

३९

चसं

[illegible]ष्यतयोरैक्येपितयोरवच्छेद्यावच्छेदकभावस्यानंगीकारेणाद्यदोषाभावात्॥
उक्तसंशयेचतादृशविशेष्यतयोरैक्यासंभवेप्यवच्छेद्यावच्छेदकभावेबाधकाभावेनद्विती
यदोषस्याप्यभावात्॥ यदि[illegible]रांशेप्रकारतेवकोटितात्वाविलक्षणानुमन्यतेतदातुत
त्कोटितात्मत्वंव्याप्यप्रकारतायांविशेषणंदेयमितिनसमुच्चयासंग्रहइतिप्राहुः॥ननुभ
वन्मतेधूमाभाववद्विशेष्यितानिरूपितत्वावच्छिन्नधूमप्रकारित्वादिरूपनानाविधाप्रा
माण्यग्रहाणामेकत्रानुमितिजनकतावच्छेदककोटौनिवेशनीयतयापरोक्तविधपरामर्श
कालेऽन्यविधाप्रामाण्यग्रहसत्त्वेऽनुमित्यनुपपत्तिरनस्तद्वारणायतत्तदप्रामाण्यग्रहाभा
वात्१एवञ्च२ निवेश्यधूमत्वालोकत्वादिरूपहेतुतावच्छेदकभेदेनपरामर्शहेतुताःकल्प

व ...कभाववधटितप्रामाण्य... ...भाववविशिष्टव्याप्यवत्तापरामर्शघटितसामग्र्याः तत्र सत्वात् ६

नीयाः एवं च साध्याभाववद्वृत्तित्वज्ञानहेतुताभिन्नहेतुतावच्छेदकभेदेन परामर्शहेतुतादिभेदो दुर्वार
स्यात् तत्प्राप्रामाण्यग्रहाभावस्यानुमितिं प्रति स्वातंत्र्येण हेतुतयाऽनुमितिजनकतावच्छेदककोटौ
तन्निवेशस्य च नास्तीति वाच्यं धूमपरामर्शसत्वे इदं ज्ञानं धूमाभाववन्निधूमप्रकारकमिति अप्रा
माण्यग्रहसत्वेऽनुमित्युदयप्रसंगात् आलोकपरामर्शकाले तादृशाप्रामाण्यग्रहसत्वेऽनुमि
त्युत्पत्तिप्रयोजिका या अस्मादृशाप्रामाण्यग्रहाभाववद्वह्निव्याप्यत्वावच्छिन्नप्रकारताशालिनिर्ण
यत्वावच्छिन्नाद्यात्मककारणास्तोमघटितसामग्र्याः प्रकृतेप्यसत्वात् आलोकपरामर्शत्वस्य
जनकतानवच्छेदकतया तदवच्छिन्नाभावस्य कारणतावच्छेदकावच्छिन्नसमुदायात्मकसामग्र्य
भावात्मकत्वात् न च धूमाभाववद्विशेष्यितानिरूपितत्वावच्छिन्नधूमप्रकारितादिरूपानुल्लि
लाप्रामाण्यग्रहाणां स्वीयधूमाभाववद्विशेष्यितानिरूपितत्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यितावच्छे

नव्यमते कथमप्रकारतात्वादिसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकोऽभावोऽनुमितिजनकतावच्छेदककोटिप्रविष्टव्याप्य
४० [illegible]तावदभावकूटविशिष्टव्याप्यप्रकारताशालिनिर्णयत्वेनानुमितिं प्रति हेतुत्वे त्ये
[illegible]कल्प्यते धूमपरामर्शकाले आलोकाभाववति आलोकप्रकारकमिथ्याप्रमाण्यग्रहसत्त्वेनानुमित्य
नुपपत्तिः आलोकाभाववद्विशेष्यितानिरूपितत्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यतावच्छेदकालोकप्रकारता
त्वसंबंधेनाप्रामाण्यग्रहस्य तदीयव्याप्यप्रकारतायामभावेन तथाविधाप्रामाण्यग्रहाभावकूटस्य तत्र
सत्त्वादिति वाच्यं॥ तथा सति तादृशाभावकूटस्य परस्परं विशेष्यविशेषणभावे विनिगमनाविरहेण का
रणतानेकावच्छेदकगौरवाच्च॥ नन्वेवं तावत्स्वभावेषु व्यासज्यवृत्तिमेकां कारणतावच्छेदकतामुपग
२८ म्य कारणत्वतदवच्छेदकत्वयोरैक्यमुपपादनीयमिति वाच्यं॥ अवच्छेदकताया व्यासज्यवृत्तित्वस्याप्र

वच्छेदकता २

॥ [illegible]भाववति आलोकप्रकारकमालोकाभाववति धूमप्रकारकं चेदमित्यप्रामाण्यग्रहकाले
तद्रूपितत्वेन तयावच्छेदकत्वमशक्यत्वात् ॥ यत्तु निखिलाप्रामाण्यग्रहाणां किंचिद्धर्मावच्छिन्नाभाववद्विशेष्य
तानिरूपितत्वप्रकारतानिरूपितप्रकारित्वनिष्ठविशेष्यतानिरूपितनिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेद
कतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नत्वसंबंधावच्छिन्नज्ञानत्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकस्याभावो व्याप्यप्रका
रतायां निवेश्यत इति न नानाविधाप्रामाण्यभेदाभावनिवेशानुरोधेन हेतुतावच्छेदकभेदेन कार्यप्रकार
णभावभेद इति नेदृश्यसत् ॥ तथा सत्यालोकाभाववति धूमप्रकारकमित्यप्रामाण्यग्रहदशायां धूमपरा
मर्शादनुमित्यनुत्पादप्रसंगात् तादृशविशेष्यतावच्छेदकतावच्छेदकधर्मस्यापि प्रकारित्वनिष्ठविशेष्य
त॰ [illegible]निरूपितत्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यित्वप्रकारतानिरूपिताधिकरणप्रकारतानिरूपिताभावप्र
कारतानिरूपितप्रतियोगिप्रकारतावच्छेदकत्वस्यापि निवेशनेन च धूमपरामर्शादनुमित्युत्प
पादनासंभवात् ॥ धूमत्वस्य तद्वृत्तीयतादृशप्रतियोगिप्रकारतावच्छेदकत्वात् केवलस्यापि तथात्वे धूमविशे

अव्यमतं

४१ प्यतावच्छेदकतावच्छेदकत्वाच्च॥ किंच घटज्ञानेऽतीतधूमपरामर्शे वाऽप्रामाण्य[illegible]सत्वे विद्यमान
धूमपरामर्शेन न मतेऽनुमित्यनुपपत्तिरिति न किंचिदेतदिति चेन्न॥ पक्षविशेष्यतानिरूपितप्रका
[illegible]तापन्नज्ञानत्वेनैव परामर्शस्यानुमितिहेतुत्वप्रकारतावत्त्वे च व्याप्यत्वधर्मितावच्छेदकतापन्नस्वा
वच्छेदकधर्मविशिष्टप्रकारित्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वसमानाधिकरण्योभयसंबंधावच्छिन्न
प्रतियोगिताकज्ञानाभाववत्त्वस्वनिरूपकत्वोभयसंबंधेन प्रकारतायां तथाविधधर्मवैशिष्ट्यस्य च
स्वावच्छिन्नाभाववद्विशेष्यितानिरूपितत्वावच्छिन्नत्वस्वावच्छिन्ननिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नाव
च्छेदकताकत्वोभयसंबंधेन बोध्यं॥ धूमपरामर्शकाले इदं ज्ञानं आलोकाभाववद्विशेष्यितानिरू
पितालोकप्रकारिताशालीत्यप्रामाण्यग्रहसत्वेनानुमित्यनुपपत्तिस्तत्र व्याप्यत्वधर्मितावच्छे
दकतापन्नस्वावच्छेदकीभूतधर्मत्वविशिष्टप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वस्य तादृशपरामर्शेऽ

सत्वेनतद्घटितो भयसंबंधावछिन्नप्रतियोगिताकज्ञानाभाववत्वस्यतदानींतत्रसत्वात्॥एवंघटज्ञानादा
वतीतधूमपरामर्षेवाअप्रामाण्यग्रहसत्वेविद्यमानधूमपरामर्षादितोऽनुमित्युत्पत्तौनकिंचिद्बाधकं
॥तत्रापिव्याप्यत्वधर्मितावछेदकतापन्नस्वावछेदकीभूतधूमत्वादिविशिष्टप्रकारतानिरूपितविशे
ष्यत्वस्यविद्यमानधूमपरामर्शेऽभावेनतद्घटितोभयसंबंधावछिन्नप्रतियोगिताकज्ञानाभाववत्वस्य
तादृशपरामर्शेऽक्षुन्नत्वात्॥स्वावछिन्नाभाववद्विशेष्यितानिरूपितत्वावछिन्नत्वंचनिष्ठावछेदकता स्व
निरूपितायाप्रतियोगितासंसर्गावछिन्नावछेदकतातन्निरूपितायाअभावनिष्ठावछेदकतातन्निरूपि
ताधिकरणतानिष्ठावछेदकतानिरूपितविशेष्यित्वनिष्ठावछेदकतानिरूपितनिरूपकत्वनिष्ठावछेदकता
निरूपकत्वंवावास्तवस्वावछिन्नाभावादिनिवेशेधूमाभाववत्वादिनाऽभावान्तरावगाहिप्रामाण्यज्ञानास्कं

नव्यमतं

४२

दित्यपरामर्शादनुमि[illegible]त्वनिष्ठावच्छेदकतावत्त्वनिरूपकाप[illegible]कतानिरूपितत्वसंबंधेन व्याप्य
त्वनि[illegible]तान्यावच्छेदकताविशिष्टप्रतियोगिकव्याप्याश्रयत्वाभिमतेन[illegible] धूमत्वस्य धूमत्वानतिरेकित्वा
[illegible]ल[illegible]धूमाभाववति [illegible]धूमप्रकारकमित्यनाद्दशज्ञानीयप्रकारित्वनिरूपकतायाः अपि धूमत्वावच्छिन्ना
भाववां[illegible]शोऽप्यनिरूपितत्वावच्छिन्नत्ववैशिष्ट्येन तादृशज्ञानकालीनधूमपरामर्शादनुमित्यनु
पपत्तिः॥ व्याप्यत्वनिष्ठावच्छेदकतान्यत्वस्यावच्छेदकतायां निवेशात्तु वह्निव्याप्यधूमाभाववति व
ह्निव्याप्यधूमप्रकारकमित्यप्रामाण्यग्रहकाले न धूमपरामर्शादनुमित्यापत्तिः॥ नैवं सति वह्निव्याप्य
धूमाभाववति धूमप्रकारकमित्याकारकज्ञानस्य नीलधूमाभाववति धूमप्रकारकमित्यादिज्ञानसम
शीलतयाऽप्रामाण्यज्ञानानात्मकत्वात्तत्कालीनधूमपरामर्शादुत्पद्यमानायाः सर्वसंम[illegible]तानुमितेर ३०

[illegible]यपांनः तत्र धूमत्वनिष्ठावच्छेदकताया: स्वनिरूपकावच्छेदकतानिरूपितत्वसंबंधेन व्याप्यत्वनिष्ठावच्छे
दकतान्यायानां लादिनिष्ठावच्छेदकतानद्विशिष्टान्यत्वादिति वाच्यं ॥ तादृशस्थलेऽनुमित्युत्पादक
प्रमाणि कत्वेस्वावच्छिन्ननिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकताकत्वेस्पत्रावच्छेदकतायां साध्यव्याप्यत्वा
वच्छिन्नत्वस्यापि निवेशनीयत्वात् व्याप्यत्वाविषयकाणां धूमाभाववन्निधूमप्रकारकमित्यादिप्रामाण्य
ग्रहाणां च पृथगेवाभावानिवेशनीया: तत्र च सामान्यतोऽवच्छेदकताविशिष्टान्यत्वमेव स्वनिष्ठावच्छे
दकतायां निवेशनीयं न त्ववच्छेदकतांशे व्याप्यत्वनिष्ठावच्छेदकतान्यत्वमपि प्रयोजनविरहात् ॥ एवं
[illegible]वच्छिन्ननिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकताकत्रापि अवच्छेदकतायां साध्यव्याप्यत्वावच्छिन्नत्वे त्वेस
[illegible]नीयाज्ञान[illegible]विषवद्भाववन्निधूमप्रकारकमित्यादिज्ञानकाले धूमादिपरामर्शादनुमित्युत्प

त्वान्निरूप[illegible]कतानां निरवच्छिन्नत्वमपि निवेशनीयं नीलधूमाभाववति नीलधूमप्रकारकं जातिविशेष
वत्त्व[illegible]पानज[illegible]विशेषवत्प्रकारकमित्यप्रामाण्यग्रहाणामभावाच्च वह्निव्याप्य नीलधूमवान्पर्वतः
वह्निव्याप्यजातिविश[illegible]वत्वान्पर्वत इत्यादिपरामर्शाणां स्वतन्त्रहेतुतायामेव निवेश्यत्वं इति न तत्तदप्रामाण्य
ग्रहदशायां तत्परामर्शादनुमित्यापत्तिः॥ अथ वह्निव्याप्यालोकवान्वा पर्वतः पर्वतो वह्निव्याप्यधूमवांश्च
[illegible]हालंबनसत्त्वेन तत्र चेदं ज्ञानं धूमाभाववति धूमप्रकारकमित्यप्रामाण्यग्रहे पर्वतो वह्निमानित्यनुमि
सापत्तिः दुर्वारैवेतादृशपरामर्शस्य व्याप्यत्वधर्मितावच्छेदकतापन्नत्वावच्छेदकीभूतालोकत्वविशिष्टप्र
कारित्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वघटितोभयसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकज्ञानाभाववत्त्वस्य निरूप
धे कत्वे तदुभयसम्बन्धेन पक्षविशेष्यतानिरूपितालोकनिष्ठप्रकारतावत्त्वात् तस्य धूमत्वावच्छिन्नाभावप्रक

रकतयास्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्त्वत्वावच्छिन्नव्याप्यतावच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वाव
च्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसंबंधेन धूमत्वरूपप्रकारविशिष्टत्वेन तथाविधनिर्णयत्वस्यापि नत्रसत्वाच्चेति
चेन्न स्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्त्वपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितस्वावच्छिन्नव्याप्य
त्वावच्छिन्नप्रकारतावत्त्वैतदुभयसंबंधेन प्रकारविशिष्टज्ञानत्वेनैवानुमितिप्रतिहेतुत्वमुच्यते तादृशप्र
कारतावत्त्वं च तथाविधोभयसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकज्ञानाभाववत्त्वस्वनिरूपकत्वोभयसंबंधेन
बोध्यं॥ एवं चोक्त स्थले नानुमिसापत्तिः संभवति तादृशपरामर्शे आलोकत्वनिरूपितस्य स्वनिष्ठप्रतियो
गितावच्छेदकताकभेदवत्त्वरूपसंबंधस्यासत्वेन स्वपदेनालोकत्वस्य धर्तुमशक्यतेया धूमत्वस्यैव धर्तव्य
त्वेन तदवच्छिन्नप्रकारतायास्तथाविधोभयसंबंधस्य च तत्राभावादिति॥ केचित्तु उपदर्शितोभयसंबंधेन

नव्यमतं
४४

[illegible]ज्ञानत्वेऽपि निर्णयत्वशरीरस्य द्वितीयसंबंधविधया घटकीभूतायाः स्वावच्छिन्नप्रकारतात[नि]
[illegible]रज्ञा[illegible]मिष्ठप्रकारताः स्वावच्छिन्नाभाववद्विशेष्यकत्वावच्छिन्नत्वप्रकारतानिरूपितत्वस्वावच्छि
न्ननिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकताकत्वोभयसंबंधेन किंचिद्धर्मविशिष्टप्रकारत्वस्वप्रकारत
त्वेमानुगमय्य ज्ञानीयतादृशप्रकारितानिष्ठप्रकारतायाः स्वनिरूपितनिरूपितत्वसंबंधावच्छिन्नाव
च्छेदकतानवच्छेदकधर्मावच्छिन्नत्वस्वनिरूपितविशेष्यतानाश्रयज्ञाननिष्ठनिरूपितत्वसंबंधावच्छि
न्नप्रतियोगिताकाभाववत्त्वोभयसंबंधेनाभाववान्निवेश्यते शेषं पूर्ववत् एवं च न काप्यनुपपत्तिरिति सा
रः॥ ननु तथापि धूमालोकादिनिखिलपरामर्शाणामेकरूपेणानुमितिहेतुत्वे सिद्धिकाले धूमलिंगके
च्छामत्वे सति चालोकलिंगकपरामर्शं धूमलिंगकपरामर्शं विनैव धूमलिंगकेच्छाविरहविशिष्टसिद्ध्यभा

वह्न्यप्रकारेण वलात् धूमलिंगकानुमित्यापत्तिः एतन्मते धूमपरामर्शत्वादीनामनुमितिजनकतानवच्छेदक
त्वात् तादृशसिद्ध्यभावेन फलजनने तदवच्छिन्नस्य सहकारित्वविरहेण वह्निव्याप्यवत्तानिर्णयत्वावच्छिन्न
स्यैव सहकारितया तदवच्छिन्नस्यालोकपरामर्शस्यैव तत्र सत्वात् अनेनस्तद्वारणाय धूमलिंगकानुमितित्वा
घवच्छिन्नं प्रति धूमलिंगकपरामर्शत्वादिना हेतुत्वमवश्यं कल्पनीयम् एवं च हेतुतावच्छेदकभेदे परामर्श न
कारणतादिवाहुल्यं भवन्मतेपि दुर्वारमेवेति चेन्न धूमलिंगकानुमितित्वावच्छिन्नं प्रति धूमलिंगकेच्छावि
रहविशिष्टसिद्ध्यभावत्वादिना न पक्षताया हेतुत्वेन तथा सति लिंगभेदेनानंतकार्यकारणभावकल्पने
[illegible]तेः किंतु सामान्यतः पर्वतोद्देश्यक वह्निविधेयकानुमितित्वावच्छिन्नं प्रति वह्निव्याप्यवत्तानि
[illegible] पर्वतत्वावच्छिन्नोद्देश्यतानिरूपितत्वावच्छिन्न वह्निविधेयकत्वप्रकारताकानुमितिगोच

चेत्सत्वाविरह[illegible]नवत्वादिनैकमेव हेतुत्वमुच्यते वह्निव्याप्यवत्तानिर्णयविशिष्टत्वं चव्याप्तिध
र्मिता[illegible]दकतापन्नपक्ष्य। शेष्यतानिरूपितत्वप्रकारतावच्छेदकधर्मावच्छिन्नलिंगकत्वप्रकारतानिरू
पितानुमितिनिष्ठविशेष्यताकत्वं स्वसामानाधिकरण्याभयसंबंधेन॥ धूमादिमात्रलिंगकत्वप्रकारकेच्छावि
नेतादृशोभयसंबंधेनालोकलिंगकपरामर्षविशिष्टैतिन तथाविधेच्छाकाले सिद्धिसत्वे आलोकपरा
मर्षादनुमित्सापत्तिरिति धूमपरामर्षत्वादिना कारणताकल्पनं विनैवोपपत्तिरिति॥ अत्र च स्वावच्छिन्न
लिंगकत्वप्रकारतानिरूपितत्वस्वाभिन्नधर्मावच्छिन्नलिंगकत्वप्रकारतानिरूपितत्वोभयसंबंधेन कि
त्विद्धर्मविशिष्टान्यत्वं तादृशानुमितिनिष्ठविशेष्यतायां निवेशनीयं अन्यथा एकत्र द्वयमिति रीत्या एक
विशिष्टेऽपरवैशिष्ट्यमिति रीत्या वा धूमलिंगकत्वालोकलिंगकत्वोभयप्रकारकानुमित्साकाले सिद्धि

अ

सत्त्वेव्याप्तिविधेयकमानसलिंगकपरामर्शादप्यनुमित्सापत्तेः॥ नचैवंतादृशेच्छायामुभयलिंगकपरामर्शसत्त्वेऽनुमिति
त्सादिनिवाच्यउभयलिंगकपरामर्शेवैशिष्ट्यंनिवेश्यसंबंधघटकेविशेष्यतायांकिंचिद्धर्मविशिष्टान्यत्वं
चानिवेश्यंतादृशेच्छायाविरहप्रयुक्तनिरुक्तरूपेणोत्पन्नकत्वोपगमाद्वस्तुतुनस्वरूपसत्येकपरामर्शकालीनता
दृशेच्छायाःसत्त्वेच्छा[illegible]क्तित्वेनप्रतिबं धकत्वोपगमेनसंबंधघटकविशेष्यतायांकिंचिद्धर्मविशिष्टा
न्यत्वंक्वापिननिवेशनीयमिति अथवह्निव्याप्यालोकवाननुवापर्वतःपर्वतोवह्निव्याप्यधूमवानित्याका
रकनिर्णयस्यदशायांसिद्धिसत्त्वेआलोकमात्रलिंगकेच्छासत्त्वेपर्वतोवह्निमानित्यनुमित्सापत्तिःतादृशेच्छा
[illegible]यांविधज्ञानस्यव्याप्यत्वधर्मितावच्छेदकतापन्नस्वप्रकारतावच्छेदकधूमालोकत्वावच्छिन्नलिंगक
त्वप्रकारता[illegible]निरूपित[illegible]निष्ठविशेष्यताकत्वरूपसंबंधस्यसत्त्वेनतद्घटितोभयसंबंधेनतादृशेच्छा
यावह्निव्याप्य[illegible]वत्त्वज्ञान[illegible]निष्ठत्वात्स्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदवत्त्वत्वावच्छिन्नव्याप्यत्व

वच्छिन्नप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यताकत्वोभयसंबंधेन धूमस्य [illegible] प्रकारविशिष्टत्वेन ता
दृशज्ञानस्यानुमितिजनकतावच्छेदकीभूततथाविधनिश्चयत्वावच्छिन्नत्वाच्चेति चेन्न पक्षविशेष्यतानि
रूपितस्वप्रकारतावच्छेदकत्वस्वनिष्ठभेदप्रतियोगितानिरूपितस्वावच्छिन्नाभावप्रकारतानिरूपितपर्व
तत्वावच्छिन्नविशेष्यताकत्वसंबंधावच्छिन्नावच्छेदकत्वोभयसंबंधेन स्वविशिष्टव्याप्यत्वधर्मिता
वच्छेदकतापन्नोपाधर्मस्तदवच्छिन्नलिंगकत्वप्रकारतानिरूपिता पूर्वोपदर्शितोभयसंबंधेन किंचिद्ध
र्मविशिष्टानुमितिनिष्ठविशेष्यताकत्वस्वसामानाधिकरण्योभयसंबंधेन वह्नि[illegible]वतानिर्णया
दिविशिष्टत्वस्य [illegible]यांनिवेशनात् अत्र प्रथमस्वपदं पूर्ववह्निव्याप्यवत्तानिर्णयपरं द्वितीयस्वपदं च संश
याद्यभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वेनाभासमानधूमत्वादिरूपधर्मपरं॥ एवं चोक्तस्थलेनानुमित्यापत्तिस्त
कातादृशज्ञानस्य स्वावच्छिन्नाभावप्रकारतानिरूपितपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यताकत्वसंबंधेनालीकत्व व

तयात्हेदस्य तत्रासत्वेनालोकत्वस्यातथात्वात् धूमत्वस्यैव तादृशतया तदवच्छिन्नलिंगकत्वप्रकारकत्वम तथाविधेच्छायामभावेन तादृशेच्छायाः उपदर्शितोभयसंबंधेन व्याप्यवतो निर्णयविशिष्टत्वाभावात् ॥ नन्नत्वरूपेण सिद्ध्यभावस्य कारणत्वे क्वचिदनुमितिर्जायतामिति साध्यननुगतेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेनैव तत्तज्जनकतया निखिललिंगकपरामर्शकालीनतादृशेच्छाभावकूटस्यैकत्र निवेशेन तस्य परस्परविशेष्यविशेषणभावे विनिगमनाविरहप्रयुक्तकार्यकारणभावानन्त्यप्रसंगः लिंगभेदेन कारणताभेदे तु ननु लिंगकपरामर्शकालीनतादृशेच्छानामभावसमुदायस्य तत्तल्लिंगकानुमितिकारणतावच्छेदककोटावेव निवेशेन तत्तल्लिंगकपरामर्शकालीनतादृशेच्छानामभावसमुदायस्य तदन्यलिंगकपरामर्शकालीनतादृशेच्छानामभावसमुदायस्य चैकत्र निवेशात् तस्य तस्य च परस्परविशेष्यविशेषणभा[illegible]प्रयुक्तकार्यकारणभावा

मेतप्यसंपाभ … ववे॥ न च तादृशानुगतेच्छानामनुमितित्वप्रकारकेच्छात्वाद्यनुगतरूपेणैवोते घनु
… पइतेवा चेत्॥ तथासति घटाद्यनुमितिसामग्रीसत्त्वे पर्वतो वह्निमानिति सिद्धिसत्त्वे वह्नि
व्याप्यधूमादिमतानिर्णयदशायामनुमितिर्जायतामितीच्छानंतरं पर्वतो वह्निमानित्यनुमित्यापत्तेः
… चैच्छापक्षिः॥ न दानीं तादृशाशिष्टापा… बध्यीभूतघटाद्यनुमित्युत्पत्त्येवं न तथाविधेच्छाविषयसिध्या
इष्टापतेरयोगात्॥ तासां तु न व्यक्तित्वेनो… जनकत्वे तु नोक्तदोषः घटाद्यनुमितिसामग्रीकालीनानु
मितिर्नो… मितीच्छा… तीनानुनच्छा… न पर्वतो वह्निमानिति सिद्धिप्रतिबंधकतायामुत्तेजक
त्वामभ्युपगमेन न तदानं तथाविधेच्छाभावकूटविशिष्टे पदर्शितसिद्धिरूपप्रतिबंधकसत्त्वेन वह्न्य
नुमित्युत्पादासंभवादिति चेन्न तासामप्यनुमितित्वप्रकारकेच्छात्वाद्यनुगतरूपेणैवोत्तेजकत्वात्॥

न चोक्तदोषः॥ पराद्यनुमितिसामग्रीसमवधानकालीनेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेन प्रतिबंधकत्वाभ्युपगमा
न्नाभ्युपगम्यते चेन्न॥ अन्यथा तादृशेच्छानां तत्तद्व्यक्तित्वेनोत्तेजकत्वे लिंगभेदेन कारणताभेदेऽपि तल्लिंगकप
रामर्शकालीनतादृशेच्छानामभावसमुदायस्य तदन्यलिंगकपरामर्शकालीनतादृशेच्छानामभावसमु
दायस्य चैकत्रानिवेशेनैतस्य तस्य च परस्परं विशेष्यविशेषणभावप्रयुक्तकार्यकारणभावानंत्यप्रसंगा
भावेऽपि तत्तल्लिंगकपरामर्शकालीनतादृशेच्छानामेव तत्तद्व्यक्तित्वेनाभावसमुदायस्य तत्तल्लिंगकानुमि
तिकारणतानां निवेशेनैतस्य परस्परं विशेष्यविशेषणभावे विनिगमनाविरहप्रयुक्तकार्यकारणभावा
नंत्यप्रसंगस्य दुर्वारत्वादिति एवं च साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्त्यवगाहिपरामर्शहेतुतामते तत्ता
दृक्षुदकमंदनपरामर्शहेतुतायामनुमितिसामग्रीप्रतिबंधकतायाश्च भेदाभावप्रयुक्तलाघवमप्येवडित

मेवेदि[illegible]वह्निव्याप्यधूमालोकादिनिखिलपरामर्शानामेकरूपेण हेतुत्वसंभवेन साध्याभ
[illegible]व्याप्तिज्ञानहेतुतामते न निर्णयत्वनिवेशनाद्यनुरोधेन हेतुतावच्छेदककोटौ विशेष्य
निवेश आवश्यकस्तदा व्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिज्ञानहेतुतामतेपि तन्निवेशं विनैव
सर्वमुपपादयितुं शक्यते तथाहि। स्वविशिष्टव्यापकसामानाधिकरण्यविशेष्यतावच्छेदकतापन्न
स्वावच्छिन्नत्वसंबंधेन किंचिद्धर्मविशिष्टप्रकारताकेन पक्षविशेष्यतानिरूपितनिखिलहेतुप्र
कारतानुगमय्यते निरूपितपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यताशालिनिर्णयत्वेनैव हेतुत्वमुच्यते।
धूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणालोकवान्पर्वत इत्यादिनिर्णयस्य न तादृशसंबंधेन केनापि ध
र्मेण विशिष्टः तादृशज्ञानीयपर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितप्रकारतायामालोकत्वावच्छिन्नत्व

सत्वेपि आलोकत्वविशिष्टव्यापकसामानाधिकरण्यविशेष्यतावच्छेदकत्वस्यालोकत्वेऽस
त्वेन स्वपदेनालोकत्वस्योपादानमशक्यत्वात्॥ पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितप्रकारतायांध
मत्वावच्छिन्नत्वविरहेण स्वपदेन धूमत्वस्याप्युपादानासंभवाच्च॥ स्वविशिष्टव्यापकसामानाधिक
रण्यविशेष्यतावच्छेदकत्वं च स्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिकापादेन प्रकारतानन्निरूपिताधिकरणप्र
कारतानिरूपिताधेयत्वप्रकारतानिरूपिताभावप्रकारतानिरूपितप्रतियोगित्वप्रकारतानिरूपिताव
च्छेदकत्वप्रकारतानिरूपिताभावप्रकारतानिरूपित वह्नित्वप्रकारतानिरूपितावच्छिन्नत्वप्रकारतानि
रूपितावह्निप्रकारतानिरूपिताधिकरणप्रकारतानिरूपिताधेयत्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यताव
च्छेदकत्वं तेन धूमव्यापके वह्निसमानाधिकरणे धूमवान्पर्वत इत्यादिज्ञानस्यैवास्तव वह्निनिष्ठधन

नव्यमतं

४९

व्याप्यकत्वस्याप्रसिद्ध्यात नव्यगादित्वेपि न क्षतिः॥ नीलधूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वत

[illegible] वारणाय च स्वा[illegible]ष्टावच्छेदकतायां स्वनिरूपकप्रकारतानिरूपितत्वसंबंधेनावच्छेद

[illegible] विशिष्टान्यत्वमपि निवेश्यम् नीलधूमत्वावच्छिन्नलिंगकपरामर्षादीनां च लवन्मतइवैमन्म

तेपि पृथगेव हेतुना स्वीक्रियते॥ एवं जातिविशेषविशिष्टव्यापकवह्निसमाणाधिकरणधूमवा

न्पर्वत इत्यादिज्ञानवारणाय स्वनिष्ठावछेदकतायां निरवछिन्नत्वमपि निवेश्यं जातिविशेषत्वा

दिनाधूम त्वादिलिंगतावच्छेदकस्थले च पृथगेव हेतुत्वमुच्यते न भवन्मतेपि न त्र पृथगेव हेतुता

यावक्तव्यत्वात्॥ एवं धूमसमानाधिकरणघटाभावप्रतियोगितानवच्छेदकवह्नित्वावच्छिन्नव

ह्निसमाणाधिकरणधूमवान्पर्वत इति ज्ञानवारणाय [illegible]पत्वनिष्टप्रकारेनायां स्वनिरूप

२८

पक्षप्रकारतानिरूपितत्वंसंबंधेनाभाववत्त्वात्मनिष्ठप्रकारताविशिष्टान्यत्वमपिनिवेशनीयमिति॥ अथतथा
व्यक्तन्मतेस्वरूपतोवह्नित्वविधेयतावच्छेदककानुमितेरनुपपत्तिः॥ तथाहि तन्मतेधूमसमानाधिकरणाभा
वप्रतियोगितानवच्छेदकवह्नित्वावच्छिन्नसमानाधिकरणधूमवान्पर्वतइत्यादिज्ञानस्यानुमितिहेतुत्वमं
गीकार्यंतत्रचवह्नित्वत्वादिनावह्नित्वेहेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वावगाहेनात्र उ
त्तरंवह्नित्वत्वादिरूपेणवह्नित्वविधेयतावच्छेदककानुमितिरेवोत्पद्यतइतिपरामर्शस्ययद्रूपावच्छिन्नसा
ध्यतावच्छेदकेहेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वावगाहित्वंतद्रूपपुरस्कारेणैवसाध्य
तावच्छेदकावगाह्यनुमितिजनकत्वमितिनियमस्यावश्यमंगीकर्तव्यत्वात्। अन्यथाधूमसमानाधिकरणा
भावप्रतियोगितानवच्छेदकजातिमत्समानाधिकरणधूमवान्पर्वतइत्यादिज्ञानादपिपर्वतोवह्नि

नव्यमते पर्व[illegible]ते ।। न च जातित्वावच्छिन्नेतादृश[illegible]प्रतियोगितानवच्छेदकत्वाद्वंगादित्वानस्य जातित्वा

५० वच्छिन्न[illegible]पतावच्छेदकताकानुमितिप्रत्येव [illegible]त्व वह्नित्वत्वावच्छिन्नेतादृशप्रतियोगितानव

च्छेदकत्वाद्वंगादित्वानस्यानुस्वरूपतो वह्नित्वविध[illegible]तावच्छेदकानुमितित्वमेव जन्यतावच्छेद

कमिति तथाविधपरामर्शात्तादृशानुमित्युत्पत्तौ न किंचिद्बाधकमिति वाच्यं ।। तथा सति वह्नित्ववत्वा

नित्यनुमितेर्विलयप्रसंगात् ।। न च तथाविधानुमितित्वमपि तज्जन्यतावच्छेदकमिति वाच्यं ।। अस

वह्निमान् तिवाधके निर्यंतो पर्वतो वह्नित्ववत्वांश्चेति द्विविधविषयताशाल्यनुमित्यापत्तेः ।। साध्याभाववद

वृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानहेतुतामते च परामर्शोऽभावप्रतियोगितावच्छेदकतया यथा वह्नित्वादेर्भा

नं तथैवानुमितावपि वह्नित्वादेर्भानमिति न काप्यनुपपत्तिरिति चेन्न ।। सामानाधिकरण्यनिरूप ३८

कतावच्छेदकतयास्वरूपतो वह्नित्वावगाहिधूमसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छेदकव
ह्नित्वावच्छिन्नवह्निसमानाधिकरणधूमवा [illegible] वत्त्वस्याकारकपरामर्शः स्वरूपतो वह्नित्वविधेय
तावच्छेदककानुमितौ हेतुः सामानाधिकरण्य [illegible] निरूपकतावच्छेदकतया वह्नित्वत्वरूपेण वह्नित्वावगा
हिनो धूमसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितानवच्छेदकवह्नित्ववत्समानाधिकरणधूमवान्यत्वेन इति
का परामर्शस्य च वह्नित्वत्वावच्छिन्नविधेयतावच्छेदकतोऽनुमितिं प्रत्येव हेतुत्वं एवमन्यत्रापीति न काप्य ते
नुपपत्तिः न चास्ति स्वावच्छिन्नत्वसंयोगादिसंबन्धावच्छिन्नत्वोभयाभाववद्वह्निसमानाधिकरणाभाव
प्रतियो [illegible] कवह्नित्वावच्छिन्नसमानाधिकरणधूमत्वादिरूपेण व्याप्तिर्निर्वक्तव्या तत्र वस्त्व
पत्ता [illegible] यं चानि शास्त्रं पे वानुमितौ विषयत्वं व्यभिचारज्ञानगपितादशाप्रतियोगिता

न्यायमते
५१

धर्मिकत्वे उभयवत्वात्तानुमितिनानुपपत्तिलेशोपीत्याहुः॥ के... अनवच्छेदकत्वांशे निर्धर्मितावच्
...नवः स्वरूपतो वह्नित्वादिविधेयतावच्छेदके का... मित्रो हेतुः वह्नित्वत्वाद्यवच्छिन्नवि
षयतावच्छेदकताकानुमितौ च वह्नित्वत्वावच्छिन्नेऽनवच्छेदकत्वावगाहिपरामर्शोऽतिनानुमि
...निष्पन्नतोद्विविधविधेयताशालित्वप्रसंगः॥ न चानवच्छेदकत्वांशे निर्धर्मितावच्छेदकबोधस्य
व्यभिचारज्ञानाप्रतिबध्यतया तस्यानुमितिहेतुत्वे व्यभिचारस्य हेत्वाभासत्वानुपपत्तिरिति वाच्यं
॥ निर्धर्मितावच्छेदकबोधस्य सधर्मितावच्छेदकज्ञानाप्रतिबध्यत्वेपि निर्धर्मितावच्छेदकज्ञानप्र
तिबध्यतया निर्धर्मितावच्छेदकस्य वह्नित्वविशेष्यकहेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेद
कत्वप्रकारकग्रहात्मकस्यैव व्यभिचारज्ञानस्य तादृशपरामर्शप्रतिबंधकतायाः सुवचत्वेन व्यभिचार

३८

स्यहेतुताभा[illegible]त्वोपपत्तेः॥ धर्मितावच्छे[illegible]कभेदेन प्रतिवध्यप्रतिबंधकभावस्याभिमतत्वात्प्रकृते निर्धर्मितावच्छेदक
बोधे संधारणस्य वह्नित्वत्वाति[illegible]मानवच्छिन्नविशेष्यताकत्वरूपस्यैव वह्नित्वावच्छिन्नविशेष्यताकत्व
स्य व्यभिचारज्ञानप्रतिवध्यतावच्छेदककोटिप्रविष्टतया क दोषाभावाच्चेति वदंति॥ ननु तथापि व्यापकत्व
त्वप्रतियोग्यनधिकरणहेतुमन्निष्ठाभावप्रतियोगितानवच्छेदकसाध्यतावच्छेदकवत्त्वं न च स्वपदं नाभाव न
सामान्यपरं अभावसामान्ये प्रतियोग्यनधिकरणीभूतहे[illegible]त्वधिकरणस्य सर्वत्राप्रसिद्धेः किंतु स्वपदं तत्तद
भावपरमेव तथा च तत्तदभावप्रतियोग्यनधिकरणहेत्वधिकरणवृत्तितत्तदभावप्रतियोगितावच्छेदकभि
न्नसा[illegible]तावच्छेदकवत्त्वमेव प्रकृते व्यापकत्वमिति पर्यवसन्नं एवं च भेदकूटस्य प्रतिस्विकरूपेण ज्ञान
सुगमत्वेन [illegible]नेवमीति व्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तेर्दुर्ग्रहतया कथमनुमितौ तज्ज्ञानं हेतु
ता॥ न च सामान्य[illegible]हेतुसामानाधिकरण्याभावप्रतियोगितावच्छेदकप्रतियोगिकभेदत्वादिनाज्ञानसंभवात्

नव्यमतं ६

५२

तासु व्याप्तेर्दुर्ज्ञेयत्वमिति वाच्यं॥ व्यभिचारज्ञानाप्रतिबंधकतया तादृशसामान्यरूपेण ज्ञानस्यानुमित्यनुप
[illegible] भाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तावपि साध्याभावे स्वप्रतियोग्यनधिकरणवृत्तित्वस्यानि
[illegible] नयानुल्यमिदं दूषणमिति वाच्यं॥ तत्र प्रतियोगिपदस्य साध्यपरत्वेनाननुगमाभावादिति चे
दत्र केचित् स्वप्रतियोग्यनधिकरणहेत्वधिकरणवृत्तिमदभावानां तस्य स्वनिरूपकाभावनिरूपितत्वस्व
वे[illegible] कावच्छिन्नाधिकरणानुयोगिकत्वोभयसंबंधेन प्रतियोगिना विशिष्टत्वाय। हेत्वधिकरण
नि[illegible] करणतातन्निरूपकाभावेत्यर्थकतया अननुगमाभावेनाऽनुपपत्त्यभावः॥ संयोगी द्रव्यत्वादि
त्यादौ च न व्याप्तिस्तत्र द्रव्यादिनिष्ठसंयोगाभावाधिकरणतातयाविधोभयसंबंधेन संयोगत्वावच्छि
योगि न्नप्रतियोगिताविशिष्टैव तदवच्छेदकसंयोगत्वावच्छिन्नाधिकरणानुयोगिकत्वस्य तन्निरूपकसंयोगा
भावादिनिरूपितत्वस्य च सत्त्वात् किंतु तादृशोभयसंबंधेन प्रतियोगिनाविशिष्टान्यो हेत्वधिकर ४०

वृत्तिसंयोगाभावाधिकरणतायास्तादृशोभयसंबंधेन प्रतियोगितावि[शिष्ट]शून्यत्वात् अधिकरण २

णनिष्ठाधिकरणताघटाभावाद्यधिकरणतेव तन्निरूपकघटाद्यभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वस्यसंयो

गत्वेसत्वात्॥ संयोगिसत्वादित्यादौचनातिव्याप्तिः तत्रगुणाद्यात्मक[स्व]स्वाधिकरणभेदेन अधिकरणता

भेदस्यसर्वैर्व्युत्पादितत्वादित्याहुस्तद्विंसां॥ उपदर्शितोभयसंबंधेनप्रतियोगिताविशिष्टान्याया दे

त्व.धिकरणनिष्ठाधिकरणतोपस्याःसर्वत्रैवाप्रसिद्धेः सर्वस्याएवाधिकरणतायाःउपदर्शि

तोभयसंबंधेनपूर्वक्षणवृत्तित्वविशिष्टस्वाभावरूपप्रतियोगिनिष्ठप्रतियोगिता विशिष्टत्वा

त्॥ पर्यापि[?]हेत्वधिकरणनिरूपितनिरवच्छिन्नवृत्तित्वमेवाभावविशेषणमुच्यतेननुप्रतियोग्यनधिक

[?]नं चप्रतियोग्यनधिकरणवृत्तित्वस्यव्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिशरीरेप्रवेशा

भावात्ताननुगमसंभावनेतिचेद्दोषः॥ तथासतिकालिकसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकाकाशाभाव

भाववान् आ[?]दिस्यादावव्याप्तिप्रसंगात्॥ वस्तुतस्तुस्वनिरूपकानुयोगिताविशिष्टनिरूप

नव्यमतं

५३

तत्वस्वावच्छेदकविशिष्टाधिकरणानुयोगिकत्वोभयसंबंधेनप्रतियोगिनाविशिष्टान्यत्वंसाध्यवन्निष्ठ
[illegible] भिन्नत्वंवाहेतुमन्निष्ठाभावाधिकरणताविशेषणंदे
[illegible]वानुगमसंभावना॥नव्यास्तुहेत्वा:करणानिष्ठभेदप्रतियोगितावच्छेदकतावच्छेदकाव
च्छिन्नत्वरूपमनुगतंप्रतियोगित्वेयधिकरण्यनिरूपकत्वप्रतियोगिताविशेषणंदेयं॥अथवास्वाव
च्छेदकावच्छिन्नानधिकरणत्वसंबंधेनहेत्वधिकरणनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकत्वत्वावच्छिन्नसा
मान्याभावघटितव्याप्तिज्ञानमेवानुमितिजनकमितिनाननुगमइत्याहुः॥अथलघुरूपसमनियत
गुरुरूपेणसाध्यतायांव्यभिचारिण्यतिव्याप्तिवारणायस्वविशिष्टसंबंधिनिष्ठाभावप्रतियोगितानवच्छे
दकहेतुसमानाधिकरणाभावप्रतियोगितावच्छेदककंयघत्स्वंतावच्छेदकत्वविशिष्टसाध्यतावच्छे

दकतावच्छेदकत्वमेव व्यापकत्वमिति तत्वरूपं निर्वक्तुं न च तावच्छेदकघटज्ञानं गुरुसदृत्वेणापि न संभवतीति व्यापका
सामानाधिकरण्यरूपव्याप्तेरुद्धर्तुं वेति चेन्न साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानहेतुतामतेऽपि लघुस
मनियतगुरुधर्मावच्छिन्नसाध्यकसद्धेतौ साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावाप्रसिद्ध्याऽव्या
प त्यवारणात् साध्यतावच्छेदकावच्छिन्नवन्निष्ठाभावप्रतियोगितानवच्छेदकधर्मावच्छिन्नाभाववदवृत्तित्वं
तः वक्ष्यमाणे [illegible] त्वसाध्यतावच्छेदकावच्छिन्नवन्निष्ठाभावप्रतियोगितानवच्छेदकत्वं न साध्यतावच्छेदका
व [illegible] वन्निष्ठाभावप्र[illegible]योगितावच्छेदकतावच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदवत्त्वं न यासतितलसमनियतगुरुध घु
[illegible] ध्यकसद्धे[illegible] कान्याप्तेर्वारणा[illegible] यात तत्र धूमेऽपि वह्नित्वावच्छिन्नवन्निष्ठाभावप्रतियोतीव
[illegible] त्वावच्छिन्न[illegible] निष्ठाभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वाद्यपेक्षया गुरुत्वेन भे
[illegible]

न॰व्या॰म॰ते

१४

दप्रतियोगितानवच्छेदकत्वात् किंतु तत्प्रतियोगितावच्छेदकव्यक्तीः प्रसंगमादिकतयोपादायतावच्छेदकत्वे रूपे
वक्तव्ये केतल्लि[illegible]तया चेतावच्छेदकदृष्यसमुगमदृष्टिणज्ञानुमशक्यतया भवन्मतेऽपि दुर्गेयतारूपेदो
[illegible]एवं गुरुधर्मस्याभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वमतावेलवनेचावयोस्तुल्यत्वात् एवं समाधिः तेषां
[illegible] एवं गुरुधर्मस्याभावप्रतियोगितावच्छेदकत्वमते भेदमकार्यकारणभावानन्त्यप्र
व्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिज्ञानहेतुतामेपि हेतुतावच्छेदकभेदमकार्यकारणभावानन्त्यप्र
युक्तगौरवादिरूपदोषाभावेन तद्ज्ञानहेतुत्वं निराबाधमेवेति मेवं ॥ एवमपि व्यापकसामानाधिकर
ण्यरूपव्याप्ते गुरुशरीरतया तदपेक्षया साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तेर्लघुशरीरतया शरीरलाघव
स्यावश्यापेक्षतज्ञानस्यैवानुमितिहेतुत्वोचित्यात् ॥ एतेन सर्वत्र साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञाना
देवानुमितिरिति न नियमः परंतु कुत्रचित् साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानात् कुत्रचिच्च व्यापक ते

२२

[illegible] नविषयकत्व [illegible] ज्ञानं [illegible] तीति [illegible] न्यते तो

सामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिज्ञानादपीत्यनियमपक्ष एव समीचीनः तथासति अप्रामाण्यविशिष्टव

ह्निमत्पर्वतनिर्णयकाली [illegible]

न धूमव्यापकवह्निसमानाधिकरणधूमवान्पर्वतो वह्निमत्पर्वते इति घटवानित्याघनेनानुमितिस्य

शीयामनंतभिन्नविषयकरूपसपक्षादिके प्रतिप्रतिबंधकत्वाकल्पने महालाघवसंभवात् तदानीं पर्व

तो विपक्षवृत्तिभावकत्वानिर्णयात्मकबाधबुद्ध्यभावाप्रामाण्यज्ञानानास्कंदित सिद्ध्यभावा

रु टितव्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिज्ञानघटितपर्वतोद्देश्यकवह्निविधेयकानुमितिसामग्र्य

त ध तत्रावच्छेदकत्वात्तादृशसामग्र्याश्चाभिन्नविषयकेपक्षादौ प्रतिबंधकत्वस्य क्लृप्तत्वात् तत्र

तथाविधपक्षाद्यनुत्पादोपपत्तेः। एवं सति व्यापकसामानाधिकरण्यरूपव्याप्तिज्ञानादेवानुमि

रूपस्पघवांन[illegible]ध्याभाववद[illegible]वृत्तित्वरूपव्यापकत्वा[illegible]नवा॥ साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्ति

[illegible]मुपगमेपि अप्रामाण्यविशिष्टवह्निमत्ववत्तनिर्णयकालीनवह्न्यभाववद्वृ

[illegible]मत्ववत्तो वह्निमत्वर्वृत्तिघटत्वानिसाधनतानुमितिसामग्र्याभिन्नविषयकप्रत्यक्षादौ

प्रतिबंधकत्वाकल्पनेन लाघवसंभवात्॥ एवं साध्याभावव्यापकीभूताभावप्रतियोगित्वरू

पव्यतिरेकव्याप्तिज्ञानस्याप्यनुमितिहेतुत्वमुपेयते न थासत्यपुरस्कारी त्या लाघवसंभवात्

॥ न च मानाविधव्या[illegible] ज्ञानानामनुमितिहेतुत्वेन कारणतायां परस्परं व्यभिचार इति वा

च्यं॥ कार्यतावच्छेदककोटौ स्वाव्यवहितोत्तरत्वसंबंधेन तत्तद्व्याप्तिज्ञानवैशिष्ट्यस्य निवेश्य

नीयत्वादिस्यपि परास्तं॥ सामग्रीप्रतिबंधकत्वाकल्पनप्रयुक्तलाघवस्यातुल्यत्वेपि शरीर

रलाघवप्रयुक्तलाघवस्याधिक्येन साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तिज्ञानस्यैवानुमितिहेतुत्व
स्य प्रयुक्तत्वात्॥ ननु शरीरलाघवात्साध्याभाववदवृत्तित्वरूपव्याप्तिरेवानुमित्युपयोगिनी
त्युक्तं॥ व्यापकतागर्भव्याप्तौ वह्नित्वादिरूपसाध्यतावच्छेदकीभूतवह्निनिरूपितप्रतियोगिताकाभाव
वदवृत्तित्वाभावस्य च तुल्यशरीरत्वेन शरीरलाघवाभावात्॥ न च विशेषणस्योभयमते तुल्य
शरीरत्वेपि व्यापकतागर्भव्याप्तौ साध्यसामानाधिकरण्यरूपाधिकांशस्य निवेशेन गौरव
रात्तन्मते तदनिवेशेन लाघवमिति वाच्यं॥ तन्मतेपि पर्याप्तिसंबंधेन घटत्वादिसाध्यक
घटपटोभयत्वादिहेतौ घटत्वाद्यभाववति प्रत्येकस्मिन्पटादौ घटपटोभयत्वादेः पर्याप्तिसं
बंधेनावृत्तितया तिव्याप्तिवारणाय साध्यतावच्छेदकसंबंधेन साध्याधिकरणे हेतुनाव

५८ तावच्छेदकसंबंधेन वृत्तित्वस्य साध्यसामानाधिकरण्यस्यावश्यंनिवेशनीयत्वादिति
नेत्समुदायस्य प्रत्येकानतिरिक्ततया प्रत्येकावृत्तेः समुदायावृत्तित्वनियमेन द्वित्वादेः
पर्याप्तिसंबंधेन प्रत्येकस्मिन्नपि वृत्तितयोक्तरीत्यातिव्याप्त्यभावेन साध्यसामानाधिक
रण्यस्यानिवेशनीयत्वात्॥ न चैवमेकोनद्वावित्यतो बोधानुपपत्तिः एकस्मिन्नपि द्वि
त्वादिपर्याप्तेः स्वत्वेन पर्याप्तिसंबंधावच्छिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताकभेदस्य बोधयि
तुमशक्यत्वादिति वाच्यं द्वित्वादिपर्याप्तेरुभयादिवृत्तिधर्मावच्छेद्यत्वनियमेन तदन
वच्छेदकैकमात्रवृत्तिधर्मावच्छेदेन तद्भेदस्य तद्वतिवृत्तौ बाधकाभावात्॥ अथैवं द्वि
५४ त्वादेः पर्याप्त्याख्यविलक्षणसंबंधे एव प्रमाणाभावः॥ इमौ द्वावित्यादिप्रतीतेः समवा

र्यादिसंबंधविषयकत्वेनैवोपपत्तेः॥ एको द्वावित्यादिप्रतीतेस्त्वेकत्वादौ द्वित्वाद्यवच्छेदकत्वादेवबा
रत्वात् अन्यथा पर्याप्त्यंगीकारेप्युक्तरीत्या तादृशप्रतीतेर्दुर्वारत्वादिति चेन्न द्वित्वादिकं द्वयादौ पर्याप्त
मितिप्रतीत्या तत्सिद्धेः॥ वस्तुतस्तु पर्याप्त्याख्यविलक्षणसंबंधोऽप्रामाणिक एव॥ उक्तप्रतीत्यादिना द्वि
त्वादौ द्वित्वाद्यवच्छिन्नवृत्तिकत्वस्य विषयीकरणात् अन्यथा पर्याप्त्यंगीकारेप्युक्तरीत्याऽनिर्वाहात्॥ नच
भेदेनावच्छेद्यावच्छेदकभावानुपपत्तिरिति वाच्यं॥ द्वित्वादिव्यक्तेर्नानात्वेन कस्य द्वित्वादेर्वृत्तावपर
स्यावच्छेदकत्वे बाधकाभावात्॥ न च पर्याप्तेरनंगीकारे एको न द्वावित्यादिप्रतीतेः समवायसंबंधाव
[illegible] न्नप्रतियोगिताकावच्छेदकताकभेदविषयकत्वमेव वाच्यं तच्च न संभवति एकस्मिन्नपि द्वित्वादिस
[illegible] त्त्वादिति वाच्यं॥ एकस्मिन् द्वित्वादिसमवायसत्त्वेपि द्वित्वादावुभयादिवृत्तिनिमित्तधर्मा
वच्छिन्नत्वोपगमेन तदनवच्छेदकैकत्वावच्छेदेन तद्वत्ताभेदस्य वृत्तौ बाधकाभावात् अन्यथा पर्याप्त

...मतं
५८

गी[illegible]रण्य[illegible] तस्यासत्त्वादावेदितत्वात्॥ अत्र नव्याः आकाशत्वादिसाक्षात्कारजन्यशाब्दबोधस्य भ्रमत्वोप
[illegible]मात्रस्याविलक्षणसंबंधस्वीकार आवश्यकः॥ तादृशानुभवः समवायविषयकत्वे घटाकाशादि
द्वि त्वादिसमवायस्याकाशादौ सत्त्वेन भ्रमत्वोपपादनस्याशक्यत्वात्॥ न चोभयत्र त्रिधर्मावच्छेदेन वृ
[illegible]वायेन द्वित्वस्याकाशादौ रत्नेराकाशत्वाद्यवच्छेदेन तेन संबंधेन तदभावसत्त्वात् भ्रमत्वमुपपद्यत इति
वाच्यं॥ रक्षः संयोगवानित्यादिज्ञानस्य भ्रमत्वापत्तिवारणाय निरवच्छिन्नतदभाववति तत्प्रकारकज्ञान
स्यैव भ्रमत्वेया आकाशत्वाद्यवच्छिन्नद्वित्वाभाववत्तामादाय भ्रमत्वस्योपपादयितुमशक्यत्वात्॥ न च
पर्याप्तिः संसर्गतोपगमेपि तद्दोषतादवस्थ्ये घटाकाशादौ द्वित्वादिपर्याप्तिसत्त्वेप्र त्येकमाकाशादौ पर्याप्ति
[illegible]सस्य वक्तुमशक्यत्वात् प्रत्येकस्याभयमतिरिक्तत्वादिति वाच्यं उद्देश्यतावच्छेदकव्याप्तिविशि
४२ ष्टपर्याप्तेरेव संसर्गतोपगमात् आकाशत्वादिव्याप्यतायाः द्वित्वादिपर्याप्तावसत्त्वात्॥ नैवमुद्देश्य

तावच्छेदकव्याप्यत्वविशिष्टसमवायस्य संसर्गतोपगमे नैव निर्वाहे किं पर्याप्तेति वाच्यं॥ तथासति घटादि
सादिवाक्यजन्यबोधस्यापि भ्रमत्वापत्तेः॥ समवायस्यैकस्य घटादिनिष्ठस्य द्वित्वादिसमवायस्य परादृ
वपि सत्त्वेन घटत्वाद्यव्याप्यत्वात्॥ न चोद्देश्यतावच्छेदकव्याप्तिविशिष्टपर्याप्तेः संसर्गतोपगमेपि कथं
भ्रमत्वोपपत्तिः तादृशविशिष्टसंसर्गस्याप्रसिद्धत्वेन तेन संबंधेन भ्रमत्वायोगादिति वाच्यं॥ द्वित्वादि
पर्याप्ताववच्छेदकप्रसिद्धस्याकाशत्वादिव्याप्यत्वस्य भ्रमस्वीकारात्॥ न चैवं संबंधांशे एव भ्रमत्वं फलितं
तच्च न संभवति तदभाववति तदभाववद्विशेष्यतानिरूपिततत्प्रकारताशालिज्ञानत्वस्यैव भ्रमत्वात् संब
धांशे विशेष्यत्वप्रकारत्वयोरभावादिति वाच्यं॥ सांसर्गिकविषयतायामपि विशेष्यतात्वप्रकारता
त्वयोरंगीकारेणोक्तदोषाभावात्॥ न चैवं तदभाववत्त्वज्ञानकाले तत्संसर्गकज्ञानस्याप्यनुदयप्रसंग

द्रीभि[illegible] रनापपणाशं [illegible] ॥ वच्छिन्नावच्छेदकीरौप्रकारतापासांसर्गिकविषयताभि
नतो[illegible] रागान्त [illegible] षवारणसंभवा [illegible] ताहेसाविषि॥ एवमपि यत्रैकघटता सर्पणघटावित्तिवा
क्यश्नान्दस्तत्रतादृशवाक[illegible]॥ दृबोधस्य भ्रमत्वोपपादनासंभवात् घटद्वयवृत्तिद्वित्वस्य घट
त्वमात्पर्याप्तिसंबंधेन घटेपि सत्वात्॥ अपपद्ज्ञानीयघटप्रकारतानिरूपितविशेष्यतात्वयन्नि
रूपिताधिकरणतावच्छेदकं किंचिद्धर्मव्यापकतानवच्छेदकं तज्ज्ञानीयतत्प्रकारताकत्वमेव तज्ज्ञान
पते द्रमत्वं वाच्यं प्रकृते च घटद्वयवृत्तिद्वित्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यत्वमेकघट एव तादृशाद्वित्वाधि
करणतावच्छेदकद्वित्वावच्छिन्नघटान्तरेपीति न तत् व्यापकतानवच्छेदकत्वं तादृशविशेष्यतात्वसे
नितादृशवाक्यजन्यशाब्दबोधस्य भ्रमत्वोपपादनसंभवितादृशापर्याप्तिः संसर्गतास्वीकारस्य वै

र्यत्तानुभूयाकारोभयवृत्तिच्छित्त्वप्रकारतानिरूपित [illegible] विशेष्यत्वस्याकाशत्वस्यत्वेन नादृशाद्वित्वा
ता धिकरणैव न्छेदकच्छित्त्वांतरस्य च घटेपि सत्वेन दृशाद्वित्वप्रकारतानिरूपितविशेष्यतात्वस्य नादृशा ता
द्वित्वनिरूपिताधिकरणतावच्छेदकच्छित्त्वांतररूपकिंचिद्धर्मव्यापकतानवच्छेदकत्वात्।। तस्मात्स
ध्याभाववद्वृत्तित्वरूपव्याप्तौ साध्यसामानाधिकरण्यनिवेशस्यावश्यकतया तन्निवेश
न प्रयुक्तशरीरलाघवा[illegible]पायेन तव्याप्यवगाहिपरामर्श एवानुमितिहेतुर्नतु गुरुशरीरव्यापकसा
मानाधिकरण्यरूपव्याप्त्यवगाहिपरमर्शोनुमितिहेतुरितिसिद्धमिति कृतं पल्लवितेन।। छ।। व्य
वस्थापरामर्शोऽनुमाहेतुत्वमद्भुतं।। महादेवेन गदितं तन्नोऽनु विदुषां मुदं।।१।। अतिभावनयाल
ब्धप्रमेयं नूतनं हि यत्।। तदत्र[illegible]ष्टिता सूक्ष्मदृष्टिमालेव्यसज्जनः।।२।। इति पुंस्तम्भकरोपनामक

नव्यमतं

५१

महादेवं व पंचितोत व्यानुमिति परामर्ष कार्यकारणभावविचारस्समाप्तः ।। मार्ग वदि ३० संवत्
१८२८ मुकामुवल वंतणगे ।। लिखितं प्रधान रघुधरे ।। जो वांचै ता कै राम राम ।।

[illegible]